

Analyzing the Subjectivity of Kurdish Women: Conformity or Resistance within Social Contexts

Somayeh Rahmani

PhD in Cultural sociology, Allameh
Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Aboutorab Talebi

Associate Professor of Sociology, Allameh
Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Mohammadsaeed Zokaei

Professor of Sociology, Allameh
Tabataba'i University, Tehran, Iran

Abstract

Subjectivity is the reflexive experience of awareness and individual agency in interaction with oneself and with others in the real, symbolic, and institutional realms. This study aims to comprehend the social and semantic complexities of the subjectivity of Kurdish women. The research employed theoretical sampling and in-depth individual interviews with 43 Kurdish women, supplemented by the formation of a focus group consisting of six individuals, within the interpretive-constructivist approach and grounded theory method framework. The findings reveal that the subjectivity of Kurdish women can be grasped through the central phenomenon of suspension. This experience was categorized into four concepts: suspension of cognition and agency, suspension of lived experience, conscious suspension of fear, and suspension as a strategy. Contextual conditions and institutional relations encompass normative institutions, regulatory institutions, minority status, and economic status while intervening conditions include experiences of subjugation, social connections, and available resources. Three types of strategies emerged: protection strategy, resistance strategy, and negotiation. Ultimately, this study demonstrates the intricate nature of subjectivity in Kurdish women's experiences, depicting it as fluid, mixed, and multifaceted, and existing within three categories of female subjectivity, passive-unembodied-internal subjectivity vs. embodied/active subjectivity, and delocalized subjectivity.

Keywords: Subjectivity, Suspension Experience, Power Relations, Lived Experience, Gender.

Corresponding Author: soma.rahmani@gmail.com

How to Cite: Rahmani. S., Talebi. A., Zokaei. M. (2023). Analyzing the Subjectivity of Kurdish Women: Conformity or Resistance within Social Contexts, *Quarterly Journal of Social sciences*, 30(100), 125-164. DOI: 10.22054/qjss.2024.74357.2656

Introduction

This study focuses on the subjectivity of Kurdish women in Iran. There has been a noticeable shift in attitudes, roles, and gender relations within Iranian society, with women now taking a more prominent role in the public sphere and challenging traditional gender norms. The increasing utilization of transnational communication and social networks has reduced governmental control over social relations, leading to the emergence of new power dynamics and associated conflicts. The intricate intersection of gender, ethnicity, and politics poses a significant challenge in exploring the subjectivity of Kurdish women in Iran. This research aims to investigate how to comprehend, interpret, and transform the subjectivity of Kurdish women within a specific social context characterized by institutionalized social powers.

Theoretical Framework

This study relies theoretically and conceptually on social constructionism and interpretation. According to this perspective, subjectivity is socially constructed, dependent on time, text, and social context, and it continually evolves. It is intersubjective and closely linked to power dynamics and resistance to domination. Individuals actively interpret phenomena, assign meaning to them, and subsequently act based on this understanding. Concepts such as reflexive awareness, practical awareness, and rethinking in Anthony Giddens' theory, as well as concepts of capital, habitus, and social field in Pierre Bourdieu's theory, are instrumental in framing the concept of subjectivity. Additionally, from a perspective theory standpoint, women's subjectivity is constructed by their social and historical position. Those occupying marginal positions in society may offer unique insights into power relations and social structures. Finally, intersectionality theory offers valuable insights into the intricate dynamics of gender, power, and resistance within society. It underscores that women's experiences of hegemony and resistance are diverse and not uniform.

Materials and Methods

The methodology employed in this research is grounded theory, drawing from the constructivist approach outlined by Charms (1995).

The primary focus of the inquiry is Kurdish women in Iran. Sample selection follows a theoretical and purposeful sampling method. Data collection comprised individual and focused interviews, supplemented in some cases by participant observation. The interviews were conducted in-depth and followed a semi-structured format. The final sample selection was based on the centrality of the recurring and pivotal phenomenon identified in this research, termed the "suspension experience." Subsequent analysis utilized open, focused, and theoretical coding techniques. The research's validity was ensured through triangulation, facilitating multiple perspectives, documenting interviewees' reactions, and reflections on initial interpretations. Care was taken to offer comprehensive explanations, incorporate quotations, highlight diverse viewpoints on topics, and meticulously attend to detail.

Results

Based on the findings of this research, Kurdish women's subjectivity can be comprehended through the lens of the suspension experience, which emerges as a central phenomenon. This experience is elucidated through four key concepts: suspension of cognition and agency, suspension of lived experience, conscious suspension of fear, and suspension as a strategic approach.

Contextual conditions encompass categories such as normative institutions, regulatory institutions, minority status, and economic status. Intervening conditions are factors that accelerate, facilitate, maintain, or alter subjectivity through the experience of suspension, which serves as the central category in this research. Here, four main theoretical categories were identified: institutional relations (including family, educational, and governmental institutions), experiences of subjugation and oppression (with an emphasis on violence and discrimination), social connections (with a focus on non-family interactions), and available resources (with an emphasis on cultural, social, and economic capital).

Strategies refer to the methods that Kurdish women use to cope with their suspension experiences and optimize their conditions. The strategies of women activists are divided into three components: protection strategies, resistance strategies, and negotiation strategies. Social frustration, empowerment, and a reduced sense of social

belonging emerge as consequences of the suspension experience.

The characteristics resulting from the suspension experience are multifaceted and intertwined. Kurdish women's subjectivity is divided into three areas: female subjectivity, passive-unembodied-internal subjectivity vs. embodied/active subjectivity, and delocalized subjectivity. Delocalized subjectivity requires the integration of pre-existing structural and identity elements with a rethought understanding by Kurdish women.

Conclusion

Given the prevailing social atmosphere in Iranian society and Kurdish women's self-awareness of their position, they undergo a form of suspension, which appears as a gap between action and reality, despite often clear boundaries. This gap, delineated by the women themselves in their narratives, seems to be widening over time. Centering on the experience of suspension is crucial for gaining insights into aspects of latent subjectivity or how it remains concealed before emerging. The properties stemming from the suspension experience are fluid and multifaceted, enabling individuals to navigate between various bases and social situations, offering opportunities for resistance at the intersection of constraints.

تحلیل سوژگی زنان کرد، هم‌نوایی یا مقاومت در متن زندگی اجتماعی

دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

سمیه رحمانی *

دانشیار جامعه‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

ابوتراب طالبی

استاد جامعه‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

محمدسعید ذکائی

چکیده

سوژگی، تجربه بازاندیشانه آگاهی و عاملیت فردی در تعامل با خود و با دیگری حقیقی، نمادین و نهادین است. هدف از این مطالعه، فهم پیچیدگی‌های اجتماعی و معنایی پدیده‌ی سوژگی زنان کرد است. این مطالعه با استفاده از نمونه‌گیری نظری و مصاحبه‌ی عمیق فردی با ۴۳ زن کرد و تشکیل یک گروه متمرکز شش نفره، در چارچوب رویکرد تفسیری-برساخت‌گرایانه و با روش گراندد تئوری انجام شده است. بر اساس یافته‌های این پژوهش سوژگی زنان کرد از مجرای تجربه تعلیق به‌عنوان پدیده محوری قابل‌درک است این تجربه تحت عنوان چهار مفهوم تعلیق شناخت و عاملیت، تعلیق تجربه زیسته، تعلیق آگاهانه ترس و تعلیق به‌مثابه استراتژی قرار گرفتند. نهادهای هنجاری، نهادهای نظارتی، در اقلیت بودگی و وضعیت اقتصادی از مقولات مرتبط با شرایط زمینه‌ای و مناسبات نهادی، تجربه انقیاد، ارتباطات اجتماعی و منابع در دسترس فرد از شرایط مداخله‌گر به حساب می‌آیند. استراتژی محافظتی، استراتژی مقاومتی و مذاکره سه گونه راهبرد تشخیص داده شدند. درنهایت این مطالعه با نشان دادن پیچیدگی سوژگی در تجارب زنان کرد، نشان می‌دهد که سوژگی زنان کرد، سوژگی‌های لغزنده، ترکیبی و چندگانه هستند و در سه مقوله سوژگی زنانه، سوژگی غیرفعال-تجسم نیافته-درونی در مقابل سوژگی تجسم‌یافته/فعال و سوژگی دلوکالیزه قرار می‌گیرند.

کلیدواژه‌ها: سوژگی، تجربه تعلیق، مناسبات قدرت، تجربه زیسته، جنسیت.

طرح مسئله

مطالعه‌ی وضعیت زنان در سال‌های اخیر توجه بسیاری از محققین و پژوهشگران اجتماعی و سیاسی را به خود جلب کرده است. در جامعه ایرانی نگرش‌ها، نقش‌ها و مناسبات جنسیتی دچار تغییر شده و زنان بیشتر از گذشته درگیر مشارکت در حوزه عمومی هستند. بازاندیشی در مفاهیم پذیرفته‌شده و تجربه‌های بدیهی انگاشته شده و تلاش عملی برای رسیدن به خواسته‌ها و ایدئال‌های فردی و در کل تحقق سوژگی زنان بیشتر از پیش دیده می‌شود. از یک طرف سیاستمداران از این تغییرات برای پیشبرد اهداف خویش بهره می‌برند و موضوع زنان و توجه به جنبه‌های مختلف حضور اجتماعی‌شان و ایجاد فرصت در این راستا به جزء جدانشدنی سخنان آنان در تبلیغات سیاسی تبدیل گشته است. از طرف دیگر اعمال محدودیت‌های قانونی و اجتماعی در برابر برخی از خواسته‌ها و تغییرات به وجود آمده هم به یکی از مهم‌ترین مسائل سیاسی در ایران تبدیل شده است.

استفاده روزافزون جوانان از مسیرهای ارتباطی فراملی و شبکه‌های اجتماعی باعث شده است که دولت‌ها به‌مانند سابق کنترل مناسبات و چگونگی تغییرات اجتماعی را نداشته باشند و در واقع ما با شکل‌گیری مناسبات جدید قدرت و منازعات مرتبط با آن‌ها روبرو شویم. در همین راستا در سال‌های اخیر، بازنمایی زنان کرد و بررسی نقش آن‌ها افزایش یافته است. تصاویری از زنان کرد چریک و یا مبارز با داعش، زنان پیشرو و نیز، زنان کرد قربانی ناموس، خشونت و جنگ به مدد شبکه‌های اجتماعی بیشتر دیده شده است. تصاویری گاه به‌ظاهر متناقض که از یک سو عاملیت و تأثیرگذاری زنان کرد و از سوی دیگر تسلط ساختارهای مردسالارانه بر زندگی و مرگ آنان را در یک زمینه اینترسکشنال و متقاطع از ساختارهای اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و به‌طور اخص جنسیتی برجسته می‌کند. مسئله پروبلماتیک در بررسی سوژگی زنان کرد در ایران، تلاقی پیچیده و پویا بین جنسیت، قومیت و کشمکش سیاسی است. شناخت چنین مناسباتی، من جمله مناسبات جنسیتی در جامعه کنونی نیازمند بررسی‌ها و تحلیل‌های جدید و به روز جامعه‌شناختی است.

سوژگی، در کلی‌ترین معنای آن، چیزی است که تکینگی فرد را بیان می‌کند. این «خود درونی، حس زیسته «خود» است - هر چند غیر واحد، پراکنده و تکه‌تکه باشد...» (Pinar, 2009: 3). این فردیت در زمینه‌ای از مناسبات قدرت میان ساختارهای متقاطع اجتماعی ساخته و بازساخته می‌شود. در واقع سوژگی، خودآگاهی فرد در رابطه با این نکته است که وی عاملی فعال است که می‌تواند بشناسد، تجربه کند و تغییر دهد. این آگاهی مبتنی بر مناسبات جمعی و اقتضائات عملی زندگی روزمره است و در رابطه با نهادهای اجتماعی و ساختارهای از پیش موجود قرار دارد و در ذات خود مشترک و جمعی است. سوژگی زنان کرد از یک طرف تحت تأثیر شرایط متقاطعی است که وضعیت زنان، نقش‌ها و انتظارات از آنان را در جامعه کردی ساخته و بازساخته و دگرگون ساخته است. از طرف دیگر، گرچه این زنان جزء گروه‌های در حاشیه‌ای هستند که به دلیل موقعیت در اقلیت بودگی‌شان، صدایشان کمتر شنیده شده است اما در حاشیه بودن به معنای پذیرش بی‌قید و شرط نیست بلکه «چیزی فراتر از محرومیت و محل امکان‌های رادیکال و جایی برای مقاومت است» (Hooks, 1990:340). بدین صورت است که این زنان با دارا بودن توان بازاندیشی به‌عنوان ویژگی تمام کنش‌های انسانی بر چگونگی ساخت و بازساخت ساختارهای اجتماعی مسلط تأثیر می‌نهند. در همین راستا، این پژوهش به دنبال پاسخ دادن به این پرسش است که زنان کرد در یک بافت اجتماعی خاص با وجود قدرت‌های اجتماعی نهادینه‌شده، سوژگی خود را چگونه درک می‌کنند، آن را تحقق بخشیده، تفسیر و معنادار می‌کنند و تغییر می‌دهند؟

پیشینه پژوهش

در این قسمت، بر پژوهش‌هایی تأکید می‌شود که همراه با بررسی بافت و زمینه اجتماعی و رابطه‌ی میان ساختارهای مسلط در منطقه تلاش کرده‌اند عاملیت و سوژگی زنان را با مراجعه به زنان و با شنیدن صداها و نظرات خود آنان مورد ارزیابی قرار دهند. صبا محمود (۲۰۰۵) در کتاب سیاست پارسایی: احیای اسلامی و سوژه فمینیستی، نتایج تحقیقی میدانی و قوم‌نگارانه از جنبش زنان مسجد در طی دو سال در قاهره مصر را به تصویر می‌کشد.

صبا محمود در این تحقیق نشان می‌دهد که وظیفه اصلی تحقق بخشیدن به تقوا است «منطقی که نه در ذهن کنشگران که در روابط مفصل‌بندی شده میان کلمات، مفاهیم و اعمالی که یک سنت گفتمانی خاص را می‌سازند وجود دارد» (Mahmoud, 2005:17) که سوژگی زنان و انتخاب‌های آنان را معنادار می‌کند و زنان را در مقابل ساختارهای قدرتی چون احکام اسلامی و یا هنجارهای لیبرالی قرار می‌دهد.

بررسی عوامل تأثیرگذار بر جنبش زنان کرد در خیزش روژاوا در شمال سوریه (روژاوا) عنوان رساله چنور مکی (۲۰۱۹) است. پرسش اصلی‌ای که این تحقیق به آن می‌پردازد این است که چه عواملی باعث خیزش زنان کرد در شمال سوریه شده است؟ داده‌های این تحقیق بر اساس مصاحبه‌های حضوری (نیمه ساختارمند) با ۳۶ زن کرد است که در سال ۲۰۱۸ در سوریه و کردستان عراق انجام شده است. زنانی که با آن‌ها مصاحبه شده، از کردستان سوریه، ترکیه و ایران بودند که هر کدام به نوعی در «انقلاب روژاوا» نقش ایفا کرده بودند. بر اساس داده‌های به دست آمده، عوامل مؤثر بر خیزش زنان کرد و مشارکت بالای آنان در مبارزات شمال سوریه را می‌توان در سه دسته عوامل کلان ساختاری (ستم ملی علیه کردها در سوریه، سیستم مردسالاری و جنگ داخلی در سوریه)، عوامل سطح متوسط یعنی سازمان‌ها و شبکه‌های خانوادگی و در سطح خرد، سه هویت جمعی را (کردها، زنان، رفیق) که زنان کرد خود را با آن‌ها شناسایی کرده‌اند و تعهد خود را به مبارزات خود ایجاد کرده‌اند مورد بررسی قرار داد. این سه دسته عوامل تأثیرگذار به شدت به هم مربوط هستند. ساختارهای سیاسی و اجتماعی به عنوان زمینه‌ای که افراد در آن قرار دارند منجر به شکل‌گیری سازمان‌های مختلفی شدند که بر اساس این زمینه عمل کنند. سازمان‌ها و شبکه‌های خانوادگی هم در ادامه این پروسه باعث افزایش آگاهی اجتماعی در میان زنان کرد و سازمان‌دهی آنان شده‌اند.

شهریاری (۱۳۹۲) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «تپولوژی زنان کرد از منظر تصویر ذهنی آنان از خود» با رویکردی تفسیری برساختی و باهدف به دست دادن تحلیلی جامع از وضعیت زنان کرد در ایران به تحلیل تصویر از خود زنان کرد و نه

تصویری که دیگری از آنان ارائه می‌دهد، می‌پردازد. وی با استفاده از روش مصاحبه با زنان کرد بالای ۲۵ سال نشان می‌دهد شرایط فقر اقتصادی، جنگ و وقوع مدرنیسم و شرایط سخت توپولوژی سخت کوهستانی و اقلیت بودگی قومی - مذهبی و ناسیونالیسم کردی، پدیده محوری دوجنسیتی بودن زنان کرد تعاملات یا استراتژی‌ها و پذیرش یا عدم پذیرش در نهایت استخراج ۸ تیپ زنان کرد مانند زنان مقتدر یا غیر مقتدر، دارای عاملیت در ایجاد تغییر، ضد مذهب یا مذهبی و.. باهدف رد کردن تصویرهای کلیشه‌ای درباره زنان کرد و مردسالار بودن جامعه کردستان است. استخراج این تیپ‌ها محقق را در نهایت به برساخت مفهوم مادرسالاری کرد می‌رساند. این مفهوم اشاره به زنان کرد مقتدری دارد که به دلیل شرایطی چون فقر اقتصادی ساختاری، تعیین ساختاری، توپولوژی سخت کوهستانی، اقلیت بودگی قومی - مذهبی و ناسیونالیسم کردی، جنگ و وقوع مدرنیسم و روشنگری، به اتخاذ ابزارهای قدرت برای مقابله با سختی‌های زندگی از یک طرف و مردسالاری موجود در جامعه از طرف دیگر پرداخته‌اند.

پاشایی و محمدی (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «زنان کرد در حوزه عمومی، زمینه‌ها، مؤلفه‌ها و فعالیت‌های تشکلی‌های اجتماعی زنانه، مطالعه موردی استان کردستان» چگونگی برساخته شدن سوژگی زنانه در این تشکلی‌ها، به مثابه نمادی از حوزه عمومی را مورد تحلیل قرار می‌دهند. بر اساس نتایج به دست آمده، از میان مؤثرترین زمینه‌های شکل‌گیری تشکلی‌های اجتماعی زنان در کردستان می‌توان به پیشینه‌های تاریخی کنشگری عمومی زنان، رشد فزاینده ورود دختران به دانشگاه‌ها، رواج نگرش‌های فمینیستی و پیوستن روزافزون زنان به نیروی کار اشاره کرد. همچنین، تعامل‌ها، مناسبات و فضاهایی که سوژگی زنانه در این تشکلی‌ها در متن آن‌ها شکل می‌گیرد واجد مؤلفه‌هایی مثل روابط افقی اعضا، زنانگی معطوف به مقاومت، محوریت فعالیت‌های مدنی و خشونت پرهیزی است. فرایند تثبیت موقعیت سوژگی زنان در این تشکلی‌ها عمدتاً از خلال تلاش آن‌ها برای از-ان‌خود کردن فضاهای عمومی مردانه، بازپس‌گیری گستره‌های فعالیت مدنی از دیگری مذکر و تمرین فردیت و خودآیینی در پیشگاه عموم می‌گذرد.

مرور پژوهش‌های فوق‌نشان می‌دهد سوژگی زنان را باید با مراجعه به خود زنان و در بافت اجتماعی مورد مطالعه و تحلیل قرار داد. زنان کرد، زنانی منفعل و قربانی ساختارهای فرهنگی نیستند و در برهه‌های تاریخی مختلف به خوبی نشان داده‌اند عاملیتشان غیر قابل انکار است. شنیدن درک و تفاسیر زنان از سوژگی در بافت اجتماعی مناطق کردنشین در ایران و مطالعه‌ی میدانی آن، می‌تواند بر غنای ادبیات پژوهشی در این حوزه بیفزاید.

چهارچوب مفهومی

این مطالعه به لحاظ نظری و مفهومی متکی بر رویکرد برساخت‌گرایی اجتماعی و تفسیری است. سوژگی برساختی اجتماعی است که میان «خود» یا «من» و فرهنگ و اجتماع پیرامون رابطه ایجاد می‌کند و اصلی انتزاعی و کلی است که در برابر جدا کردن و متمایز ساختن این دو مقاومت کرده و به ما کمک می‌کند که بفهمیم که چگونه زندگی فردی انسان‌ها با افراد دیگر و با جامعه‌ی کلی‌تر درگیر می‌شود (Mansfield, 2000:3). سوژگی امری بین‌الذهانی است و در ارتباط مستقیم با قدرت و مقاومت در برابر سلطه قرار دارد به گفته‌ی هال (۲۰۰۴) ما در دورانی زندگی می‌کنیم که رسانه‌ها و قدرت ما را به این سمت سوق می‌دهند که فکر کنیم آزادانه دارای حق انتخاب هستیم و در واقعیت هم فرصت انتخاب محدودی به ما داده می‌شود که بر اساس زمینه‌های ساختاری در دسترسمان مانند جنس، جنسیت، اقلیم، ملیت [و در جامعه‌ی ما، مذهب] بتوانیم انتخاب کنیم. در واقع سوژگی را می‌توان به‌عنوان «هم‌جایی برای تصرف و هم‌پاسخگویی» (Hall, 2004:115) مورد مطالعه قرار داد.

در نظریات تفسیرگرا افراد سوژه‌هایی منفعل نیستند بلکه فعالانه موقعیت اجتماعی خویش را تفسیر و معنا می‌کنند. در رویکرد برساخت‌گرایی اجتماعی، سوژگی برساختی فرهنگی اجتماعی، وابسته به زمان، متن و بستر اجتماعی بوده و همواره در حال تحول است. از این رو، افراد صورت‌های نمادین و معانی ساختاری از پیش موجود اجتماعی را منفعلانه و در بست نمی‌پذیرند، بلکه آن را تفسیر کرده و به‌گونه‌ای خلاقانه و فعالانه از آن‌ها معنی

ساخته و شیوه کنش و عمل خویش را بر پایه آگاهی خود قرار می‌دهند. این آگاهی و شناخت بر اساس نظریه برگر و لاکمن (۱۹۹۵)، پدیده‌ای مربوط به تجربه ذهنی است؛ اما به علت اینکه در عناصر به‌طور اجتماعی معنادار خود دائماً با دیگران شریک می‌شود می‌توان آن را به‌طور عینی نیز توصیف کرد. ساخت معنای ذهنی، معنای هر تجربه کنشی و در کل هر گونه شناختی به مکان و زمان و منابع تاریخی یک جامعه خاص مرتبط است. «درواقع، عناصر معنا، به‌وسیله‌ی جریان‌های قدیمی کنش اجتماعی (سنت‌ها) و حتی در پایین‌ترین سطوح معانی تجربه فردی جریان می‌یابد» (Berger, & Luckman, 1995: 11). طبقه‌بندی، الگوهای تجربه و طرح‌های عمل همه از اجزاء عناصر ذهنی و در واقع بین اذهانی شناخت اجتماعی هستند. بر اساس این نظریه، ناموزون بودن تغییرات اجتماعی در برخی از جوامع در ارتباط با افق شناختی موجود در هر جامعه گاهی منجر به احساس اضطراب شناختی و گاهی دگرگونی‌های عمیق و سریع و یا تغییرات آهسته در طول زمان می‌گردد و همراه با هر ساختار شناختی دگرگونی‌هایی در نقش‌ها و انتظارات افراد و ساختارهای دیگر اجتماعی به وجود می‌آید (Kellner, H. Berger, B. Berger, P. & 1973).

آنتونی گیدنز و پیر بوردیو هر دو جامعه‌شناسان تأثیرگذاری هستند که نظریه‌های آن‌ها می‌تواند به توضیح رابطه بین سوژگی، عاملیت زنان و زمینه اجتماعی شکل‌گیری آن کمک کند. تعریف عامل برای گیدنز (۱۳۸۷) با سطوح آگاهی پیوند می‌خورد. توانایی عامل برای کنترل و نظارت بر توافقی‌های اجتماعی پدید آمده و یا بازتولید شده در جریان زندگی اجتماعی به‌گونه‌ای بازتابی، به انسان بودن وی معنا می‌بخشد. این آگاهی بازتابی در تمام کنش‌های انسانی وجود دارد، دارای ویژگی گفتاری و استدلالی است و در سطح خودآگاه و یا ناخودآگاه اتفاق می‌افتد. افراد به‌طور معمول می‌توانند دلیل کنش‌های خویش را بیان کنند، کنش‌های دیگران را مشاهده کرده و جریان گفتگو را دنبال کنند. این ویژگی صرفاً در قالب آگاهی گفتمانی و گفتاری نمی‌گنجد بلکه در سطح آگاهی عملی جریان دارد پدیده‌ای که تداوم فعالیت‌های روزمره را ممکن می‌سازد. امری که

بیشتر غیر آگاهانه است و نه ناآگاهانه (Giddens, 1999:60). سوژه از درون مناسبات زندگی سر برمی آورد و آگاهی عملی نوعی بازاندیشی دائمی برای چگونگی مواجهه با مسائل زندگی اجتماعی است.

آگاهی عملی در این نظریه «لنگر عاطفی و شناختی احساس امنیت وجودی است که در تمام فرهنگ‌ها خصیصه عمده بخشی وسیع از فعالیت‌های انسانی را تشکیل می‌دهد» (Giddens, 1999:60). به نظر گیدنز باید با احتیاط با میزان درونی کردن و یا انگیزه‌ها برخورد کرد و آن‌ها را براساس زمینه و بافت اجتماعی دوره‌های خاص تفسیر نمود. آگاهی عملی و بازتابی به ما کمک می‌کنند که بفهمیم اعضای یک سیستم اجتماعی تا چه حدی از وجود علیت‌های جمعی‌ای که آن‌ها پیرو آن هستند و سهمشان در آن، آگاهی نشان می‌دهند، اگرچه ایدئولوژی‌ها یا سنت‌های فرهنگی موجود آگاهی بازتابی افراد را تسهیل می‌کند (Domingues, 2014:253).

سوژه‌ی نظریه‌ی بوردیو در جریان زندگی و با تأکید بر توانایی یادگیری ظرفیت‌های فرهنگی، عملی و دارا بودن سرمایه‌های متفاوت قدرت بخش در میدان‌های اجتماعی با استفاده از قدرت استراتژی پردازش عمل کرده و ساختار واقعیت را خلق می‌کند. در همین راستا، شرایط مشابه زندگی افراد باعث می‌شود که آن‌ها دارای هیبتاس‌های مشترکی باشند. در نظریه بوردیو «هر فردی گونه‌ی منحصر به فردی از این قالب مشترک» را در اختیار دارد و بر اساس آن عمل می‌کند (Stones, 2000:334)؛ به عبارت دیگر، فرد قالب‌های مشترک ناشی شده از جایگاه اجتماعی خویش را درونی کرده و سپس آن را پالایش می‌کند. هیبتاس هم ساختاری ساخت دهنده است و هم ساختاری ساخت یافته (Bourdieu, 2011:239) اما رابطه میان ساختار اجتماعی، هیبتاس و عمل اجتماعی رابطه‌ای خطی و ساده نیست. چون افراد قدرت استراتژی پردازش و نوآوری نیز دارند و «هنگامی که میان شرایط تولید هیبتاس و شرایطی که باید در آن‌ها عمل کند ناسازگاری به وجود بیاید تغییر اجتماعی رخ می‌دهد» (Bonnewitz, 2011:104). جنسیت در این نظریه نوعی سرمایه فرهنگی و یکی از مهم‌ترین عناصر شکل دهنده هیبتاس ما در چارچوب میدان‌های مختلف

نظام اجتماعی است. هیتاس جنسیتی با درون خود زنان عجین و یکپارچه شده و کنش اجتماعی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. اهمیت میدان اجتماعی و موقعیت تاریخی زنان در تحلیل شکل‌گیری تجارب و دیدگاه‌های آنان، ما را به نظریه دیدگاه می‌رساند.

بر اساس نظریه دیدگاه^۱، سوژگی زنان بر اساس موقعیت اجتماعی و تاریخی آن‌ها شکل می‌گیرد و کسانی که موقعیت‌های حاشیه‌ای را در جامعه اشغال می‌کنند ممکن است بینش منحصر به فردی از روابط قدرت و ساختارهای اجتماعی داشته باشند. از آنجا که تجارب زنان به طور کلی و زنان اقلیت به طور خاص اغلب در گفت‌وگوها و ساختارهای مسلط حذف یا به حاشیه رانده می‌شوند، آن‌ها می‌توانند بینش‌هایی انتقادی از روابط قدرت و ساختارهای اجتماعی ارائه دهند که ممکن است برای کسانی که موقعیت‌های ممتازتری را اشغال می‌کنند، نامرئی باشد. به عنوان مثال، زنی که به دلیل نژاد، طبقه یا جنسیت خود در یک مکان اجتماعی به حاشیه رانده شده است، ممکن است دیدگاه متفاوتی به مسائل اجتماعی و سیاسی نسبت به زنی که موقعیت اجتماعی ممتازتری را اشغال می‌کند، داشته باشد. به نظر دوروتی اسمیت، تحلیل و بررسی را باید از تجربیات افراد و از آگاهی واقعی آنان شروع کرد و مناسبات حاکم، از منظر و دیدگاهی که در آن سوژه تجسم یافته و قرار گرفته در متن واقعی زندگی اجتماعی واقع شده، قابل مشاهده است. اگرچه او در نهایت تأکید می‌کند که این به معنای محدود شدن به آنچه در دسترس تجربه مردم است نیست. بلکه برای شناخت مناسبات و روابط حاکم بر تجربیات آنان و از آن جمله زنان به کار گرفته می‌شود (Smith, 1997).

در مجموع به نظر می‌رسد در تحلیل سوژگی زنان باید به برهم‌کنشی ساختارهای متفاوت اجتماعی در تحلیل توجه نمود. مسئله‌ای که بزرگترین دغدغه فمینیست‌های سیاه بوده و در مفهوم‌سازی کرنشاو با عنوان اینترسکشنالیته یا تحلیل تقاطعی بازنمایانده می‌شود. این نظریه بینش‌های ارزشمندی را در مورد پویایی پیچیده جنسیت، قدرت و مقاومت در جامعه ارائه داده و نشان می‌دهد که تجارب زنان از هژمونی و مقاومت یکسان

1. standpoint theory

نیست. کرنشاو از استعاره تقاطع برای نشان دادن همپوشانی سیستم‌های سرکوب بهره می‌برد (Berger 2009:65). تحلیل تقاطعی سعی در قابل مشاهده کردن عوامل چندگانه‌ای دارد که بنیان تجربه‌های ما را از ستم و آنچه مجبور به ستیز با یا مقاومت در برابر آن هستیم، می‌سازد. دبوراً کینگ از اصطلاح مخاطره چندگانه استفاده می‌کند. به نظر وی زنان سیاه پوست در روابط نژادی، طبقاتی و جنسیتی در برابر خطر قرار دارند «مسئله فقط ستم چندگانه و همزمان نیست بلکه روابط میان این عوامل باعث تشدید ستم بر زنان سیاه پوست می‌شود و آن‌ها از هر نظر در پایین ترین نقطه منزلت اجتماعی قرار می‌گیرند» (Mashirzadeh, 2003: 417). بر اساس مفهوم بندی کالینز از ماتریس سلطه، تقلیل دادن زنان در حاشیه به افراد منفعل به دلیل عدم تحلیلی تقاطعی از شرایط این زنان است. زیرا مقاومت در برابر این ماتریس مقاومتی چندلایه و تقاطعی نیز هست.

سوژگی در زمینه‌ای از تقاطع ساختارها و فاکتورهای متنوع هویتی، سیاسی، اقتصادی و جنسیتی برساخته می‌شود. در واقع سوژگی زنان کرد در این مطالعه، بررسی معانی، تجارب و کنش‌های متناظر با آن در یک بستر تقاطعی خاص از مناسبات قدرت در جهت ساخت واقعیت اجتماعی است. با تجزیه و تحلیل تجربیات زنان کرد از طریق این نظریه‌ها و دیدگاه‌های مختلف، می‌توان به درک عمیق تری از شیوه‌های عمل، قدرت و مقاومت در جامعه دست یافت.

روش تحقیق

رویکرد اتخاذ شده در این پژوهش با توجه به چهارچوب مفهومی و نظری بیان شده، تفسیری-برساختی است. رویکرد برساخت‌گرایانه هم به عنوان رویکرد نظری و هم به عنوان رویکرد روشی امکان رفت و برگشت میان داده‌های پژوهش و مفاهیم جامعه‌شناختی موجود و بررسی و کاوش در فرایند چگونگی ساخت و تفسیر سوژگی برای زنان کرد در بافت اجتماعی شهرهای کردنشین ایران و پاسخ دادن به پرسش‌های این پژوهش را امکان پذیر می‌سازد. روش اصلی این پژوهش، نظریه‌ی مبنایی بر اساس روش برساخت‌گرای چارمز (۱۹۹۵) است. اعضای میدان اصلی این پژوهش را زنان کرد در ایران تشکیل

می‌دهند. انتخاب نمونه به صورت نمونه گیری نظری و هدفمند بوده و با اشباع نظری پایان یافت. در دسترس بودن، شناخت پیشینی از افراد (بالاخص در نمونه های اولیه) برای اطمینان از وجود اعتماد به مصاحبه کننده، تمایل آنان به درگیر شدن در بحث و در نتیجه دقیق و درست بودن داده‌ها و به چالش کشاندن آن و در نهایت تنوع میان نمونه‌ها مورد توجه قرار گرفت. در این راستا با تعداد چهل و سه نفر بیشتر از بیست سال سن مصاحبه شد. زنان کرد این پژوهش اغلب متعلق به طبقه متوسط شهری هستند. در میان آنان افراد دیندار یا غیر دیندار، تحصیل کرده یا بی سواد و نیز شاغل و بیکار وجود دارند. جمع آوری داده‌ها با استفاده از مصاحبه فردی و متمرکز و در مواردی نیز مشاهده مشارکتی انجام گرفت. نوع مصاحبه در این پژوهش، مصاحبه‌ی عمیق و نیمه ساختارمند مسئله محور بود. سوالات حول مضامینی چون جنسیت، نقش و پایگاه، تغییرات نگرشی و ارزشی، تلقی از مذهب و سیاست و اقتصاد، تلقی از فاصله از آن‌ها و عملکرد فرد در حوزه خصوصی و عمومی، دوران کودکی و نقش پدر و مادر در خانواده تا مدرسه و دوران تحصیل، ازدواج و شغل و تجربیات مرتبط با آنها با تاکید بر «زن بودن» پرسیده شدند. در نهایت تحلیل نهایی از مجرای کدگذاری باز، متمرکز و نظری انجام شد.

در نظریه مبنایی برساخت گرایانه، کدگذاری تمام جزییات متن را در برمی گیرد و اولویت در دادن کد به فرایندها، کنش‌ها و معانی است. بنای کار از ابتدا بر طرح پرسش‌هایی تحلیلی مانند این موارد قرار می‌گیرد:

«داده‌ها به چه چیز اشاره دارند؟ نقطه نظرات چه کسی را بیان می‌کنند؟ نشان‌دهنده‌ی چه مقولات نظری هستند؟ و زمان، چگونگی و پیامدهای کنش شرکت کنندگان چیست؟» (Zokaei, 2019: 154-155).

در مرحله کدگذاری متمرکز مفیدترین و پرتکرارترین کدهای اولیه انتخاب شده و آن‌ها به طور همزمان با داده‌های بیشتر مورد سنجش قرار گرفتند. استفاده از یادداشت‌های اولیه و تحلیلی، بازاندیشی و تامل میان فرایند شکل گیری مقولات و مقایسه‌ی دائم میان آن‌ها از ابتدا و یافتن مقولات تکرار شونده در مصاحبه‌ها، نوعی همزیستی متناقض نگرش‌ها، باورها و اعمال در زندگی زنان کرد را آشکار ساختند. در این مرحله تمرکز کار بر روشن تر شدن این تناقض و وجود آن در افراد قرار گرفت. انتخاب نمونه‌های نهایی بر محوریت پدیده تکراری و محوری این پژوهش یعنی «تجربه تعلیق» ادامه یافت. در نهایت

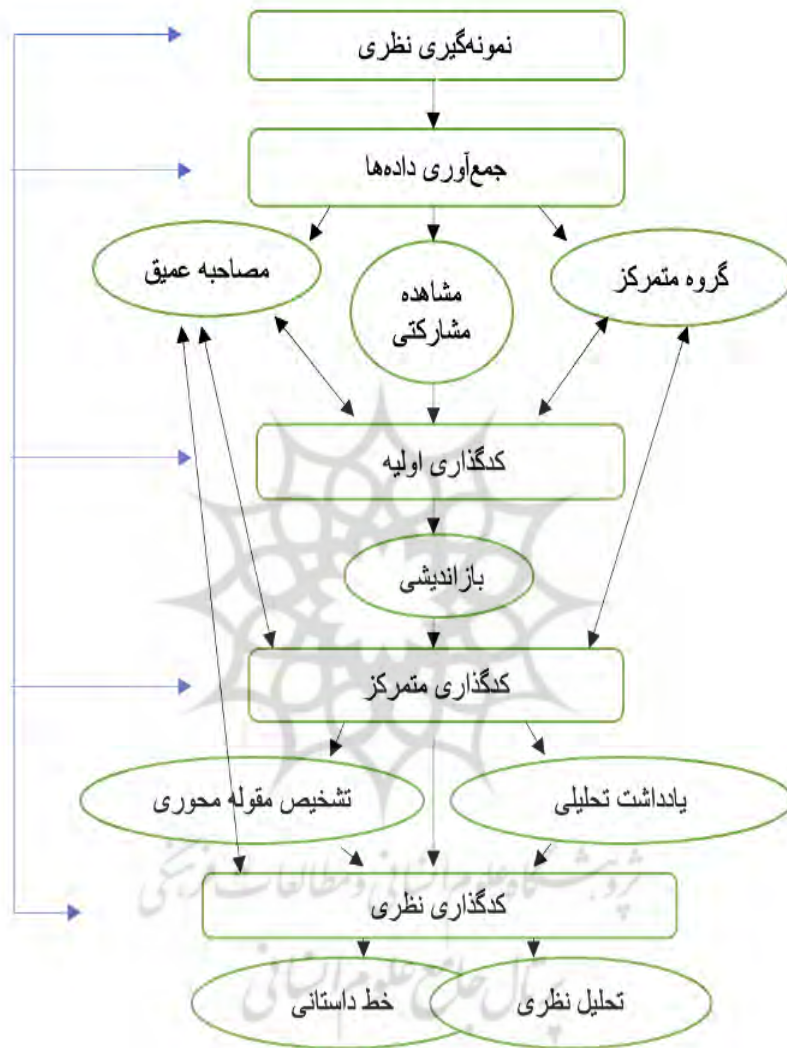
فرایند پویای جمع‌آوری داده‌ها و مقایسه‌ی دائمی میان آن‌ها الگویی اولیه از ارتباط میان مفاهیم و مقولات را روشن کردند و در جهت بیان یک خط داستانی به کار گرفته شدند. به بیان دیگر، تمام بخش‌های پارادیم در جهت توضیح بیشتر پدیده محوری و نقش آن در فرایند ساخت و فهم سوژگی و رابطه بخش‌ها با هم مورد توجه قرار گرفتند. اعتباریابی این پژوهش به وسیله مثلث‌سازی^۱، به وجود آوردن امکان چند صدایی^۲ و ثبت واکنش^۳ و بازتاب مصاحبه شونده‌گان به تفاسیر اولیه، تلاش برای توصیف غنی با استفاده از نقل قول‌ها، برجسته کردن موارد متفاوت و عقاید مختلف در رابطه با یک موضوع واحد و استناد بدان و توجه به جزئیات و بیان آن صورت گرفته است.

-
1. Triangulation
 2. Multivocality
 3. Reflection

شکل ۱. مراحل پژوهش

Table 1. Research Process

یافته‌های تحقیق

سوژگی تجربه بازاندیشانه آگاهی و عاملیت فردی در تعامل با خود و با دیگری حقیقی، نمادین و نهادین است. بر اساس یافته‌های این پژوهش سوژگی زنان کرد از مجرای تجربه

تعلیق به عنوان پدیده محوری قابل درک است. این تجربه تحت عنوان چهار مفهوم تعلیق شناخت و عاملیت، تعلیق تجربه زیسته، تعلیق آگاهانه ترس و تعلیق به مثابه استراتژی قرار گرفت. در ابتدای این بخش ابتدا تجربه تعلیق را مورد تحلیل قرار می‌دهیم.

کنش متقابل و ایجاد اعتماد مستلزم به تعلیق در آوردن ناشناخته‌هاست؛ اما بر اساس یافته‌های این پژوهش، تجربه تعلیق، نه تنها به تعلیق در آوردن ناشناخته‌ها که در واقع به تعلیق در آوردن آگاهی از موارد شناخته شده نیز هست. منظور از مفهوم تعلیق در این پژوهش، صرفاً آن تعلیقی نیست که ناآگاهانه باهدف اعتماد کردن به ناشناخته‌ها و موارد مبهم و به عنوان پیش‌زمینه هر گونه کنشی اتفاق می‌افتد (Simmel 1950, Luhmann 1979, Giddens 1991). بلکه به تعلیق در آوردن آگاهانه شناخت (تفسیر از موقعیت) و یا کنش (تصمیمات عملی) نیز هست.

گاهی دستیابی به آگاهی و شناخت جدید به چالشی سخت برای زنان کرد و مسئله‌ای تنش‌زا برای آنان تبدیل می‌شود. آن‌ها میان شناخت‌های کنونی و آنچه گفته شده یا گفته می‌شود «درست است» با خود کلنجار می‌روند و از خود می‌پرسند که چرا آنچه قبلاً بدیهی بود الان دیگر بدیهی به نظر نمی‌رسد و کدام درست است؟ کدام یک را باید مبنای کنش قرار داد و کدام را می‌توان به عنوان تکیه گاه آینده در نظر گرفت؟ کدام را می‌توان به فرزندان یاد داد و کدام را نه؟ چنین تجربه تعلیقی را می‌توان بیشتر در روایات زنانی از تجربیات زندگی‌شان یافت که دارای فهمی انتقادی از زن بودن خود و مناسبات اطرافشان بودند. افرادی که فهمشان هم با گذشته خودشان فرق کرده است و هم با درک و تفکر برخی از نزدیکانشان مانند پدر و مادر و حتی در مواردی همسرانشان اکنون تفاوت‌هایی دارد. تجربه یکی از زنان کرد نشان از تغییرات عمیق در باورهایش دارد می‌گوید «در ظاهر هیچ فرقی با گذشته‌ام ندارم» او فردی مذهبی بوده و اکنون نیز اعمال و شعائر مذهبی را انجام می‌دهد با وجود آنکه آگاهی و باورهایش تغییر یافته اما نمی‌تواند در عمل و در ظاهر آن را نشان دهد. او بزرگ‌ترین مشکل را هنگامی احساس کرده که صاحب فرزند شده و الان خود را مسئول آموزش او می‌داند. او از یک طرف هنوز بعد از گذشت بیشتر از

۵ سال نتوانسته با مادر شدن خودش کنار بیاید و از طرف دیگر احساس می‌کند که از لحاظ مذهبی و معنایی دیگر آن‌قدر به باورهایش اطمینان ندارد که بخواهد آن را به فرزندش منتقل کند:

«فرزندم ۵ سال و نیمه است و من هنوز در مورد خدا باهاش حرف نزده‌ام. یک سال است که به خاطر کرونا این بچه مرگ می‌بیند و از مرگ می‌شنود... هرچی فکر می‌کنم هیچ معنایی وجود ندارد که من دلم بخواهد الان به پسرم بگویمش».

تعلیق آگاهی همیشه ناشی از یک روند آگاهانه نیست؛ زیرا برخلاف نمونه قبلی که شناخت فرد در جریان مطالعه و ارتباطی آگاهانه تغییر کرده است، برای برخی دیگر از زنان، تغییر در آگاهی به علت تغییری همگانی‌تر در محیط زندگی آنان رخ داده است. در این موارد، تغییر آگاهی رخ داده با تبعیت از مناسبات قدرت پیشینی و عدم تلاش برای مقاومت عینی در برابر آن، تبدیل به یک وضعیت عینی معلق می‌شود که حتی خود فرد از آن آگاهی چندانی ندارد. در این گروه زنانی قرار دارند که فهمشان از خود و از مناسبات پیرامونشان با گفتمان زنانگی هژمونیک نزدیک است؛ اما این نزدیکی مانع از این نشده که قرار گرفتن در روند تغییرات اجتماعی چگونگی اندیشیدن به برخی چیزها را تحت تأثیر خود قرار ندهد.

در مواردی فرد هزینه بروز آگاهی و شناخت خاص خود در کنش‌های احتمالی‌اش را سنگین و یا شاید جبران‌ناپذیر ارزیابی می‌کند و آگاهی خود را به حالت تعلیق در می‌آورد تا بتواند کنش خویش را بدان سمتی که خود می‌خواهد و دیگران از او انتظار دارند هدایت کند. چرا که تجسم یافتن آگاهی و شناخت خاص خود را به طور کلی و یا در حوزه‌ای خاص دارای ارزش نمی‌داند. چنین معنایی را می‌توان در تعبیری که یکی از زنان کرد بیان می‌کند، مشاهده کرد. به نظر او اگرچه بسیاری از تفکرات مربوط به زنان باید عوض شوند و خود وی به بسیاری از چیزهایی که دیگران در مورد زنان می‌گویند، اعتقادی ندارد، اما او عمل بر اساس آگاهی و شناختی که برخلاف جریان مسلط بر اجتماع

باشد را به مانند «خلاف جهت» آب حرکت کردن می‌داند. این زن کرد از دوچرخه‌سواری زنان به عنوان نمونه‌ای از این‌گونه مسایل یاد می‌کند و خود بر این باور است که «هیچ اشکالی ندارد زنان دوچرخه‌سواری کنند یا شب‌ها به تنهایی در بیرون از خانه بمانند». اما هیچ وقت نیز حاضر نیست خودش اینکار را انجام دهد زیرا که نه جامعه امن است و نه دیگران دید درستی نسبت به این مسئله دارند.

چنین تجربی‌های از تعلیق عاملیت را هم در حوزه خصوصی و در روابط زنان با نزدیکانشان می‌توان دید و هم در حوزه عمومی و در روابط رسمی افراد. نابرابری قدرت میان دو موقعیت و میان جایگاه‌های زنان کرد با کسانی که با آنها ارتباط دارند موجب برگزیدن چنین کنشی می‌شود. برخی از زنان کرد از تعلیق عاملیت در محیط کاری و شغلی خویش و یا در مکان‌های عمومی سخن گفتند. به گفته این دسته از زنان بین شناخت و آگاهی‌ای که الآن دارند و آنچه در حوزه عمومی انجام می‌دهند تفاوت وجود دارد؛ زیرا مناسبات قدرت اجازه نمی‌دهد آن‌گونه که خود می‌خواهند عمل کنند. همچنین بودند زنانی نیز که برای کسب تأیید از محیط اجتماعی، دارای تجربه تعلیق کنش‌های به‌طور هژمونیک پذیرفته‌شده اجتماعی بودند. برای برخی این کنش آن قدر تکراری و همیشگی شده که به آن عادت کرده‌اند و آن قدر خود را مجبور می‌بینند که اذیت هم نمی‌شوند. در مواردی فرد در جاهای خاصی این تجربه را دارد که اصولاً نمی‌تواند برخلاف آن رفتار کند و البته اذیتش نیز می‌کند و از چنین شرایطی ناراحت است و در مواردی نیز تعلیق عاملیت و تنظیم کنش بر اساس انتظارات دیگری به نفع آنان هم هست. در تمام این حالات پیش‌گفته فرد از به تعلیق در آوردن عاملیت خویش آگاهی دارد.

تعلیق تجربه زیسته به مواردی اشاره دارد که تجارب افراد در مقابل سخنانشان قرار می‌گیرد. بدین معنا که در پاسخ به سؤالی کلی از نظراتشان در رابطه با زنان و مردان، منطبق با فهم زنانگی هژمونیک و نظم جنسیتی موجود پاسخ می‌دهند، اما در حین بیان تجربیات خودشان سخنانی می‌گویند و یا نظراتی می‌دهند که با پاسخ‌های قبلی‌شان نمی‌خوانند. به بیان دیگر، نوعی تناقض میان تجارب زیسته برخی از زنان کرد و نظراتی انتزاعی و کلیشه

های جنسیتی القاشده وجود دارد. به گونه‌ای که انگار در بیان نظرات انتزاعی، تجربه شخصی فرد به حالت تعلیق درمی‌آید.

منظور از تعلیق آگاهانه ترس، پایان بخشیدن به تجربه تعلیق با وجود آگاهی از عواقب احتمالی و یا طرد شدن‌های اجتماعی است. تجربه تعلیق به صورت سیال بر روی طیفی از تعلیق کوتاه مدت و بلندمدت قرار می‌گیرد. زنان کرد با تغییر جهان‌های زیست‌شان و با مشارکت در ساخت روابط جدید و موقعیت‌هایی که در آن راحت تر می‌توانند خود واقعی‌شان را به نمایش بگذارند، تعلیق‌های اجباری در بخش‌های دیگر را تحمل‌پذیر می‌کنند. یا با ساخت حلقه‌های حامی، بر ترس خود غلبه کرده و عاملیت خود را نشان می‌دهند. آموزش و ارتباط، جرأت ریسک و مدیریت آن را برای برخی از زنان کرد افزایش داده است. برای برخی تمرین عاملیت در یک موقعیت اجتماعی موجب غلبه بر ترس ابراز خود در موقعیت دیگر می‌شود.

«چند سال قبل کلاس موسیقی‌ام را کنسل کردم به خاطر اینکه عمویم در حیاط بود و نمی‌خواستم بفهمد که کلاس می‌روم... ولی الآن اینطوری نیست. چون هم او عوض شده و هم من ترسم ریخته. البته اگر مقایسه کنیم من بیشتر عوض شده‌ام. چون الان وقتی کاری انجام می‌دهم میتونم برایش دلیل بیاورم. الآن برام مهم نیست. اعتماد به نفس دارم».

برای برخی از زنان کرد، شجاعت روبرو شدن با مناسبات قدرت پیشینی بعد از مواجهه با بحران‌های شدید در زندگی‌شان به وجود آمده است. بحران‌هایی که زمینه بازاندیشی را در آن‌ها فراهم و یا تقویت کرده است. یافته‌های این پژوهش نشان دادند جرأت ریسک کردن بیشتر در آن دسته از زنان دیده می‌شود که از فهمی انتقادی نسبت به خود و مفاهیم داده شده به آنان، به نسبت، برخوردار هستند. البته این می‌تواند دلیل دیگری نیز داشته باشد. افرادی که به فهم جنسیتی موجود و مسلط احساس نزدیکی بیشتری دارند تغییر در شرایط آن قدر برایشان به دغدغه فردی تبدیل نمی‌شود مگر در صورتی که با بحرانی از بیرون مواجه شوند. بحرانی که نشان دهد ابزارها و مهارت‌هایی که برای کنش با فضای پیرامونشان دارند دیگر نمی‌توانند پاسخگو و راهگشا باشد. یا محیط به قدری بسته و غیر

دموکراتیک است که اجازه رشد و بروز فرصت‌های جدید را نمی‌دهد.
«چون آدم‌ها خودشون را در دایره و فضایی قرار داده‌اند و حاضر نیستند از
دایره‌ای که در اون هستند پا بیرون بگذارند. شاید احساس ناامنی می‌کنند، شاید
فکر می‌کنند موفق نمی‌شوند، شاید از طرد شدن می‌ترسند. ولی شاید به این دلیل
هم هست که فکر می‌کنند اگر از خط رد شوند دیگر به نفعشان نیست».

تعلیق در مقابله با ترس از خشونت افراد نزدیک و یا ترس از روبرو شدن با قضاوت عمومی
دیگران دورتر یک استراتژی یادگرفتنی است. زنان کرد در جریان جامعه‌پذیری یاد
گرفته‌اند که از تعلیق خواسته‌هایشان به‌عنوان نوعی استراتژی برای رسیدن به دیگر
خواسته‌هایشان مانند حفظ امنیت وجودی و کسب منفعت استفاده کنند. در یک نمونه که
مخاطب محقق، مادر و دختری بودند که به‌طور جداگانه با آنان مصاحبه شد، مادر از
ترساندن دخترانش از پدر و برادرانشان روایت می‌کرد. «می‌بایست اونا رو بترسونم تا
یادشون نره احترامشون [مردان خانواده] رو حفظ کنند». مادر دخترانش را از رفتارهایی
برخلاف میل پدر و برادران برحذر می‌داشته درحالی که همین رفتار را در مواقعی که پدر و
برادر حضور نداشته می‌توانسته‌اند انجام دهند. در مقابل، دختر این مادر نیز از احترام و
ترسی گفت که اکنون نیز بعد از سن چهل‌سالگی از برادرانش دارد. به‌طوری که نمی‌تواند
در مقابل آنان که بسیار مذهبی هستند، پوششش آن‌گونه باشد که خودش می‌خواهد، چون
«برادر در نهایت حافظ امنیت خواهر و تنها تکیه‌گاه او بعد از مرگ پدر» است.

تجربه تعلیق به‌عنوان یک استراتژی را می‌توان در چگونگی تعاملات زنان کرد در
حوزه‌های متفاوت نشان داد. آن‌ها در حوزه‌هایی که بسته‌تر و غیر دموکراتیک‌تر است و
فرد مجبور به حضور در آن‌ها است یا شده است، تعلیق را با شدت بیشتر و یا
طولانی‌مدت‌تر تجربه می‌کنند و در جاهایی که فرد راحت‌تر می‌تواند خود را ابراز کند و
کنش‌هایش را بر اساس خواست خویش تنظیم نماید؛ این تجربه اگر وجود داشته باشد؛
موقتی‌تر و کوتاه‌مدت‌تر است. در نمونه قبلی، این زن کرد تجربه تعلیق دائمی در برابر
پدرش دارد اما به کار بردن این تاکتیک بدون حمایت مادر و خواهران دیگر نمی‌توانسته

عملی شود. آن‌ها او را از چشمان و دسترس پدر پنهان می‌کرده‌اند:

«یکبار دیر به خانه رسیدم، دیدم مادرم و خواهرم جلوی در هستند و مضطرب منتظرند. گفتند کجایی که پدرت برگشته. برایم لباس آوردند. کفش‌هام رو یواشکی برداشتم و به زیرزمین رفتم و بعد وانمود کردند که در خانه بوده‌ام».

تعلیق همچنین یک استراتژی برای حفظ امنیت فرد در روبرو شدن با قدرت مسلط و یا نهادین حاکم نیز هست. حفظ امنیت وجودی در برابر آنچه خواست خود بودن و آزادی است دارای اهمیت شده و درحالی که اعتماد به دیگران خدشه‌دار شده، فرد برای حفظ امنیت خود مجبور به پذیرش ظاهری خواسته‌های دیگران دارای قدرت در موقعیت‌های خاص و نشان دادن همسویی با آن‌ها می‌شود. به‌عنوان نمونه فردی که نتیجه مخالفت با پدر خویش را «فرو کردن چاقویی به شکمش» از طرف پدر بیان می‌کند، نمی‌تواند برای ابراز خود واقعی‌اش احساس آزادی کند. در نتیجه آنچه این فرد «در خانه از خود نشان» می‌دهد با آنچه «در جمع دوستان و همفکرانش» انجام می‌دهد متفاوت هستند. این اجبار به نشان دادن خود به گونه‌ای مطابق با میل قدرت، بسته بودن ساختار و تمنای امنیت در حوزه عمومی هم وجود دارد. جامعه تبدیل به ذره‌هایی شده که به دست آوردن امنیت و یا حفظ آن در صدر دغدغه‌های افراد قرار گرفته و به همین دلیل ارتباط میان این ذره‌ها در کمترین حالت ممکن آن است.

شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر

شرایط زمینه‌ای شرایط ساختاری صلب و انعطاف‌ناپذیر نیستند، بلکه، وضعیت و موقعیت‌هایی بیرونی، سیال و پیوسته در حال تغییر هستند که سوژگی زنان کرد را امکان‌پذیر یا محدود کرده و در این فرایند ساخته و بازسازی می‌شوند. نهادهای هنجاری، نهادهای نظارتی، در اقلیت بودگی و وضعیت اقتصادی از مقولات مرتبط با شرایط زمینه‌ای هستند.

نهادهای هنجاری آن هنجارها و ارزش‌های نهادینی هستند که هم انتخاب‌های

کنشگران را می‌سازند و هم ابزارهای مشروع برای انجام دادن آن‌ها را تعریف می‌کنند. این نهادها چگونگی انجام دادن کارها را برای کنشگران مشخص می‌نمایند و به درجات متفاوت توسط آن‌ها درونی می‌شوند. در زندگی روزمره زنان کرد کنش‌ها و واکنش‌هایی وجود دارد که برای آن‌ها بسیار بدیهی به نظر می‌رسد، به گونه‌ای که بدون آنکه لازم باشد به آن‌ها فکر کنند و فقط بر اساس آنچه درونی کرده و یاد گرفته‌اند در لحظه انجام می‌دهند یا بر زبان جاری می‌کنند. با وجود عادی و معمول بودن این کارها، وقتی در این رابطه از آنان سؤال می‌شود نمی‌توانند به راحتی درباره آن صحبت کرده و یا در قالب کلمات آن را بیان کنند. این کنش‌ها را می‌توان با اصطلاح گیدنزی «آگاهی عملی» و یا با اصطلاح برگری «آگاهی پیشا نظری» توضیح داد؛ که در این پژوهش برای اشاره بدان از مفهوم مناسبات و نظم جنسیتی هژمونیک استفاده شده است. ارزش‌های جنسیتی، هنجارهای جنسیتی، کلیشه‌های جنسیتی توصیفی/ تجویزی و درنهایت زبان جنسیتی مقولات مرتبط با این بخش هستند.

منظور از نهادهای نظارتی، آن قوانین و دستورالعمل‌های اغلب نوشته و یا نانوشته‌ای هستند که مبنای سیاست‌گذاری و حکمرانی قرار دارند. از حمایت قدرت رسمی برخوردارند و برای هدایت و نظارت بر اعمال و کنش‌های سطوح پایین‌تر از خود دارای قدرت حداکثری هستند. در واقع این نهادها مشتمل بر دو سطح مدنظر ویلیامسون (2000) در رابطه با چهار سطح نهادی موجود در جامعه هستند. وی سطح اول نهادهای غیررسمی و متشکل از آداب و رسوم، سنت‌ها و هنجارها، سطح دوم را به عنوان محیط نهادی شامل بر قواعد رسمی مانند قانون اساسی، سطح سوم را به عنوان حکمرانی و ایجاد توافقات و قراردادهای میان تعداد محدودی از گروه‌های جامعه سطح چهارم تخصیص منابع تعریف می‌کند.

در اقلیت بودگی ناظر بر این تجربه زنان کرد است که در درجه اول به دلیل کرد بودن و بعد به دلیل سنی بودن مورد تبعیض قرار گرفته‌اند و برخی به طور مستقیم نیز این امر را تجربه کرده‌اند. به نظر یکی از زنان، آن قدر این مسائل بزرگ هستند که خارج از درک

ما قرار دارند. تمام آنان بر این باور بودند که اگر یک زن فارس می‌بودند راحت‌تر می‌توانستند کارهایی را انجام بدهند که می‌خواهند؛ و احترام بیشتری را نیز دریافت می‌کردند. به نظر آنان فارس بودن در این جامعه با خود امتیاز و قدرت به همراه دارد.

مراد از وضعیت اقتصادی، شرایط و توسعه‌ی اقتصادی کلان و امکانات و فرصت‌هایی است که در نتیجه‌ی این توسعه در سطح کشور برای افراد در جهت تحرک اجتماعی و رفاه اقتصادی فراهم شده است. برای توضیح این مسئله و روشن‌تر کردن ابعاد آن می‌توان به جدیدترین آمار مربوط به شاخص فلاکت در کشور اشاره نمود. شاخص فلاکت دو نشان‌دهنده بنیادین سیاست‌های کلان اقتصادی را باهم ترکیب می‌کند: نرخ تورم و نرخ بیکاری (Cohen et al., 2014). شاخص فلاکت استان‌های ایران در سال ۱۴۰۰ شمسی به استناد نرخ بیکاری و نرخ تورم اعلام شده از سوی مرکز آمار ایران، نشان می‌دهد سه استان کردستان، آذربایجان غربی و کرمانشاه (زنان مصاحبه‌شونده در این پژوهش اهل این سه استان کردنشین کشور هستند) به ترتیب اول، دوم و چهارمین استان مفلوک کشور به شمار می‌آیند. وضعیت بد اقتصادی و تورم بالا در مناطق کردنشین تمام مردم را با شرایط سخت معیشتی و پیامدهای اجتماعی ناشی از آن مواجه کرده و زنان به‌عنوان قشر آسیب‌پذیر، با سختی‌های دوچندانی روبرو هستند.

منظور از شرایط مداخله‌گر شرایطی هستند که سوژگی را از مجرای تجربه تعلیق به‌عنوان مقوله محوری این پژوهش، تسریع و یا تسهیل، حفظ یا تغییر می‌دهد. در این بخش چهار مقوله نظری اصلی شناسایی شدند. این چهار مقوله عبارت‌اند از: ۱. مناسبات نهادی مشتمل بر مناسبات خانوادگی، نهاد آموزش‌دهنده و نهاد کنترل‌کننده و سیاست‌گذار، ۲. تجربه انقیاد و مورد سرکوب واقع شدن با تأکید بر دو تجربه خشونت و تبعیض به‌عنوان دو تجربه مشترک میان تمامی مصاحبه‌شوندگان، ۳. ارتباطات اجتماعی با تأکید بر ارتباطات اجتماعی فراخانوادگی و درنهایت ۴. منابع در دسترس فرد با تأکید بر سرمایه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی مورد بحث و تحلیل قرار خواهد گرفت. شرایط مداخله‌گر شناسایی شده در این پژوهش در ارتباطی متقابل با همدیگر قرار دارند و جدا کردن آنان

صرفاً برای تدقیق صورت می‌گیرد. ابعاد مختلف مناسبات نهادی حاکم بر جامعه اعم از مناسبات خانوادگی به‌طور قطع در میدان اجتماعی وسیع‌تری شکل می‌گیرند که نهادهای آموزش‌دهنده و کنترل‌کننده دارای قدرت سیاست‌گذاری اجتماعی روند شکل‌گیری و تغییرات آن را در احاطه دارند. به همین صورت، منابع در دسترس فرد حاصل ارتباط متقابل میان مناسبات نهادی و ارتباطی با فرد و بعد توسعه فردی وی است.

استراتژی

منظور از استراتژی شیوه‌ها و راهبردهایی است که زنان کرد در مواجهه با تجربه تعلیق خویش و در جهت بهینه‌سازی شرایط به کار می‌برند. زنان استراتژی‌های گوناگونی برای تطابق و هماهنگ کردن خویش با ساختارهای نهادینه‌شده یا به چالش کشیدن آن به کار می‌برند. در این بخش، استراتژی به کاربرده شده توسط کنشگران زن در سه قسمت استراتژی محافظتی، استراتژی مقاومتی و مذاکره تقسیم‌بندی شده است.

استراتژی محافظتی برای دستیابی و حفظ امنیت وجودی به کار می‌رود. در پاسخ به انتظارات بیرونی، برخی از شرکت‌کنندگان در این پژوهش اجرای نمایشی را توصیف کردند تا به‌عنوان زن مطلوب بالأخص نظم جنسیتی مسلط دیده شوند. این اجرا مانند نقاب‌بازی بود که آن‌ها برای سرپوش گذاشتن بر راه‌هایی که این انتظارات را برآورده نمی‌کردند و برای نشان دادن خود به‌عنوان یک زن خواستنی و مطلوب جامعه برگزیده بودند. هم‌نوا نشدن با مناسبات و داشتن کنش‌هایی آگاهانه بر اساس تصمیم‌گیری‌های شخصی، برگزیدن استراتژی مقاومتی است. در بیشتر این موارد، افراد پاداش‌ها و منافع را که از طرف نظم مسلط در حوزه خاص برای حفظ رابطه افراد با آن نظم داده می‌شود را نمی‌پذیرند و حاضر هستند از گرفتن این پاداش‌ها بگذرند. به‌عنوان نمونه فردی که تجربه تعلیق عاملیت خویش را در محیط اداری داشت، از نادیده گرفتن پاداش ارتقا در سیستم اداری باهدف حفظ «باورها و خطوط قرمز» فردی‌اش روایت می‌کرد. در این نوع تجربه بازنگری در تجربه و کنش‌های زندگی روزمره به‌طور مداوم وجود دارد، فرد دیدگاه انتقادی نسبت به خود، دیگران، کنش‌هایش و شرایط کلی در جامعه‌ای که موجب سکوت

وی گشته‌اند می‌یابد. در این نوع از استراتژی گاهی فرد ممکن است باهدف پرهیز از جدال و تنش، یا آماده کردن بیشتر خود برای صحبت و اتخاذ موضع در آینده آن را برگزیند. این استراتژی به‌خودی‌خود نمادی از ناتوانی و پذیرش منفعلانه‌ی قدرت نیست. آنجایی که فرد پتانسیل‌های مقاومت در برابر قدرت را در خود دیده و آن را رشد می‌دهد و یا از راه‌های کم‌خطرتر دنبال می‌کند، می‌توان درجاتی از مقاومت و سوژگی را مشاهده کرد؛ و درنهایت تمام زنان کرد، در حوزه‌هایی از زندگی و تعاملاتشان - محیط خانواده به‌عنوان حوزه خصوصی تا حوزه عمومی - از استراتژی مذاکره استفاده کرده‌اند. مذاکره برای زنانی که همسوتر با مناسبات جنسیتی مسلط هستند بیشتر با کمک و یاری گرفتن از دیگران قدرتمندتر از خود در خانواده مانند مادر و یا برادر امکان‌پذیر می‌شود و برای دیگر زنان بالأخص در درون خانواده‌هایی که دارای مناسبات بازتر و دمکراتیک‌تر هستند با عاملیت فردی بیشتری همراه است. همچنین مسائلی که زنان مورد مذاکره قرار داده‌اند نیز دارای سطوح متفاوتی هستند. از مذاکره برای ادامه تحصیل گرفته تا مذاکره برای جدا شدن از خانواده و کسب استقلال مکانی در میان آنان به نسبت موقعیتی که درون آن هستند، وجود دارد.

پیامدها

۱. سرخوردگی اجتماعی: پیامد ناامیدی برای بیرون آمدن از تجربه تعلیق طولانی مدت و لزوم همیشگی سازگار کردن خود منجر به احساس سرخوردگی اجتماعی می‌شود. منظور از سرخوردگی اجتماعی کنار آمدن با تجربه‌ای است که فرد خود آن را نمی‌پذیرد اما مجبور است که آن را عملی کند. فرد دیگر لزومی به تغییر شرایط و تلاش برای تحقق ایده‌هایش هم نمی‌بیند.

در مواردی فرد هزینه تحقق خود و عاملیت فردی‌اش را به‌اندازه‌ای بزرگ می‌بیند که حاضر نیست در عمر کوتاهی که احساس می‌کند باقی‌مانده آن را بیشتر برای خودش تلخ کند. در نتیجه خود از تنش‌ها و بحث‌ها کناره می‌گیرند و سکوت پیشه می‌کنند. این عزت‌گزینی و انزوا به معنای قبول کردن آنچه قدرت از او می‌خواهد نیست. بلکه کلنجار

رفتن درونی بدون وجود نشانه‌ای بیرونی را با خود به همراه دارد. به دلیل توسعه ارتباطی اکنون زنان می‌توانند وضعیت خویش را وضعیت دیگر زنان در جاهای دیگر نیز مقایسه کنند. چیزهایی که قبلاً فکر می‌کرده‌اند تنها راه درست انجام امور است الآن در نظر آنان این‌گونه نیست. آن‌ها دیده‌اند که برخی مسائل که در محیط زندگی‌شان با هزینه‌های بسیاری مواجه است را دیگران بدون تلاش دارند و همین ناامیدی و سرخوردگی را به دنبال دارد. به تعلیق در آوردن خواست برای هماهنگ شدن با خواسته‌های دیگران صاحب قدرت و برای ترس از قضاوت آنان و قرار دادن ماسک مطلوب جامعه و فشار مضاعف آوردن به خود که در نهایت موجب کنده‌گی و یا توقف در پیشبرد خواسته‌های فردی می‌شود، در سخنان این زن کرد دیده می‌شود:

«اصلاً ترس از قضاوت دیگران بود که اجازه نداد حتی بهش فکر کنم که انتخاب دیگری میتونم داشته باشم. من دوست داشتم بروم کلاس موسیقی و رفتم. اما به کسی نگفتم. اگر می‌تونستم آشکارا بروم هیچ وقت یاد گرفتنش متوقف نمی‌شد. همیشه مخفی، مخفی، مخفی، و اینها باعث می‌شوند آدم کوچیک بشود، پوچ می‌شود.»

۲. توانمندسازی: به نظر می‌رسد تغییرات اجتماعی و تجربه تعلیق همراه با آن برای قشری از مردم که دارای فهمی هژمونیک از زنانگی و مردانگی هستند می‌تواند منجر به تغییرات مثبتی در جهت توانمندسازی زنان شود. اگرچه فهم و ادراک برخی از زنان با وجود اینکه بیشتر وارد حوزه عمومی شده‌اند، در بازار کار مشارکت دارند و نیز برخی از آنان استقلال مالی پیدا کرده‌اند بیشتر از آنکه در نتیجه تغییرات فکری بوده باشد، به دلیل اجبار و ضرورت‌های اقتصادی بوده، اما مشارکت آنان و چشیدن طعم استقلال مالی راه برگشت را دشوار کرده است. یکی از زنان کرد بیان می‌کند که این فرایند تغییر چگونه به نفع او تمام شده است:

«گیر می‌دادند می‌گفتند دختر نباید بیرون از خانه برود دختر نباید تحصیلات داشته باشد. اما روز به روز با پیشرفت جامعه اینقدر هم به من گیر ندادند، تا اینکه

سر این کارم رفتم. تا دلت بخواهد قدرش را می دانم. آنچه به دست می آورم حق خودم، دسترنج خودم و زحمت خودم است».

۳. کاهش احساس تعلق اجتماعی: کاهش احساس تعلق را در روایت‌های مصاحبه‌شوندگان از انرژی بر بودن زندگی روزمره می‌توان یافت. اعمال و افکار روتینی که پیش‌تر بدون فکر کردن به آن‌ها به راحتی انجام می‌شدند و مشکلی هم نداشتند، اکنون انجام دادنشان، از فرد انرژی می‌برد و انگار دیگر «درست به نظر نمی‌رسند». به بیان دیگر وجه طبیعی زندگی با چالش روبرو شده است و فرد توانایی حل آن را یا در خود نمی‌بیند یا نمی‌تواند «هزینه‌های آن را تحمل کند».

سر خوردگی اجتماعی در ارتباط مستقیم با کاهش احساس تعلق به جامعه‌ای قرار دارد که فرد از آن سرخورده شده است. کاهش احساس تعلق با خود تجربه احساس ناراحتی و خشم را نیز به همراه دارد؛ و از طرف دیگر او را به سمت جلو رفتن و توانمند کردن خود نیز سوق می‌دهد. بر اساس یافته‌های این پژوهش، داشتن حق انتخاب و اعمال اراده آزاد زنان در زندگی اجتماعی‌شان به بیشتر شدن احساس تعلق آنان منجر می‌شود و بالعکس، در صورتی که به خواست قلبی و انتخاب‌های آنان بها داده نشود و یا مجبور به انجام کارهایی شوند که برخلاف میلشان و خواسته‌شان انجام داده شده. احساس تعلقشان به محیط و فرهنگ تحت تأثیر قرار می‌گیرد.

انواع سوژگی

سوژگی‌های ناشی شده از تجربه تعلق، سوژگی‌های لغزنده و ترکیبی است. این لغزندگی بر دو گونه است. اول لغزندگی میان مطیع بودن و پذیرش از یک طرف و مقاومت و طرد از طرف دیگر است که در آن طیفی از میزان عاملیت و اطاعت وجود دارد. همچنین لغزندگی میان منابع متفاوت هویتی چون مذهب، ناسیونالیسم و جنسیت نیز هست. این سوژگی امکان حرکت در بین پایگاه‌ها و موقعیت‌های اجتماعی متفاوت را برای افراد تسهیل کرده و همین امکان‌های مقاومت را در تقاطعی از محدودیت فراهم کرده است.

وجه دیگر این سوژگی، ترکیبی و چندگانه بودن آن است. سوژگی زنان کرد یک نقطه یا یک جایگاه نیست. بلکه پیوستاری است از مطیع بودن بیشتر و بیان خود بر اساس آنچه جامعه به فرد داده است تا مقاومت بیشتر در برابر ساختارها و ارائه تعریفی نسبتاً جدید برای خود و موقعیت خود، تعریفی که در درون مفاهیم از پیش موجود اجتماعی شکل می‌گیرد اما تنها به آن متکی نیست، بازاندیشانه و نوآورانه است و از تمام فرصت‌ها برای ارائه خود و گذاشتن جای پای خود استفاده می‌کند. با این مقدمه می‌توان سوژگی زنان کرد را در سه مقوله سوژگی زنانه، سوژگی غیرفعال - تجسم نیافته - درونی در مقابل سوژگی تجسم یافته / فعال و سوژگی دلو کالیزه قرار داد. باید به این نکته توجه نمود که دسته‌بندی فوق نه باهدف جدا کردن زنان و تعریف آنان با یکی از انواع سوژگی بلکه در جهت فهم پیچیدگی موضوع در موقعیت کنونی انجام می‌شود.

سوژگی زنانه در واقع فهم از خود و کنش بر اساس زنانگی تا حدودی منطبق با زنانگی معرفی شده در نظم جنسیتی مسلط اما باهدف و معنایی متمایز از آن است. این سوژگی برای زنان کرد یک سوژگی بازاندیشانه محسوب می‌شود زیرا نوعی بازتعریف و شخصی‌سازی زنانگی و ترکیبی از خواست مشارکت در حوزه عمومی با تمایل بیشتر به زن بودن و نشان دادن زنانگی و تقویت آن به مانند چیزی است که کمرنگ بوده است. کسانی که در کودکی زن بودن خود را از دید عموم پنهان کرده و یا آن را سرکوب کرده‌اند با پیدا کردن دید انتقادی، سعی می‌کنند اکنون به گونه‌ای دیگر به این ویژگی‌ها بنگرند. برای برخی تبدیل به استفاده‌ای ابزاری برای پیشبرد امور می‌شود و برای برخی دیگر نوعی بازگشت به خویشتن و پیدا کردن خود شخصی‌شان. به عنوان نمونه این زنان بالأخص زمانی از این سوژگی سخن می‌گفتند که به سؤال من در رابطه با تفاوت میان زنان فارس و زنان کرد پاسخ می‌دادند. همه بر این باور بودند که «قدرت زنان فارس» در خانواده در مقابل «بی‌قدرتی زنان کرد» قرار دارد و یکی از دلایل این داشتن قدرت به نظر آنان در داشتن ویژگی‌های زنانگی است؛ مانند «ناز کردن زنانه» «مکر و حيله زنانه و نرمی در صحبت کردن» «داشتن اندام زنانه مطلوب و جذاب و رسیدگی به آن» و یا «آرایش کردن و توجه

به صورت و مرتب بودن [به معنای داشتن آرایش] بود. این ویژگی‌های زنان همان چیزهایی هستند که در مناسبات جنسیتی نظم مسلط و بالأخص از رسانه‌های جمعی و در تبلیغات، فیلم و سریال‌های به زبان فارسی بازنمایانده می‌شوند (حسن‌پور و یزدخواستی: ۱۳۹۴، مختاری و رجایی: ۱۳۹۵، قویدل دارستانی و دیگران: ۱۳۹۸).

تغییرات اجتماعی در یک طرف و قدرت الزام آور مناسبات موجود در طرف دیگر باعث می‌شوند زنان کرد با دو گونه تجربه تعلیق تجسم یافته و تجسم نیافته مواجه شوند. منظور از سوژگی درونی و غیرفعال تغییراتی است که فرد در باورهای خود تشخیص می‌دهد؛ و هنوز به مرحله عملی کردن آن نرسیده است؛ زیرا که امکان تجسم و تحقق آن در فضای اجتماعی بیرونی یا وجود ندارد و یا فرد مهارت‌های عملی ساختن باورهای خود را هنوز یاد نگرفته و پیدا نکرده است. این نوع از سوژگی بالأخص با تعلیق در عاملیت به تجربه درمی‌آید. ترس از قضاوت‌های اجتماعی، هزینه‌بر بودن اعمال سوژگی و یا پیگیری نفع فردی و جمعی زنان کرد را ترغیب به اتخاذ چنین سوژگی‌ای کرده است. به‌عنوان نمونه این زن کرد می‌داند خواسته‌اش چیست و رسیدن به آن را نیز کاملاً حق خود می‌داند با این وجود در تحقق آن در دنیای بیرون «دست به عصا راه» می‌رود:

«مثلاً من سعی میکنم روحیه پدر و مادرم رو هم در نظر بگیرم درسته که بعضی چیزها بر اساس خواسته من جلو نمی‌ره ولی باید اونها رو هم در نظر بگیرم که این استرس و خدای نکرده مشکل برایشان ایجاد نشود».

سوژگی تجسم یافته و فعالانه با احساس قدرت، توانستن و تجربه عاملیت همراه است. این سوژگی با فهمی انتقادی از زنانگی، خود و دنیای پیرامون عملی شده و نیز با مقاومت در برابر خواست قدرت نمایان می‌شود. در این نوع از سوژگی خواست‌های درونی با صدای بلند فریاد زده می‌شوند و فرد در مسیری از مستقل شدن و آگاهی یافتن از فرایندی که در زندگی طی کرده قرار می‌گیرد و تلاش می‌کند تأثیر موانعی که پیش‌تر «سد راه او برای ابراز خود» شده بودند را کمرنگ کند. به‌عنوان نمونه زنی که در دنیایی بسیار محدود از خانواده‌ای با فقر اقتصادی شدید و تجربه‌ی طلاق، امروز به جایی رسیده که از طرف

برادران خویش طرد می‌شود «چون اونها می‌بینند که من پیشرفت کرده‌ام و این با اون چیزی که در ذهنشون دارند همخوانی نداره»؛ و آرزو دارد آنچه در زندگی بر سرش آمده را بنویسد تا دیگران نیز بخوانند و خودش نیز کمی آسوده گردد. توسل به نوشتن و فاش کردن خشونت‌های خانوادگی و عدم لزوم پنهان ماندن اسرار درون خانواده تغییر بسیار بزرگی برای این زن کرد است.

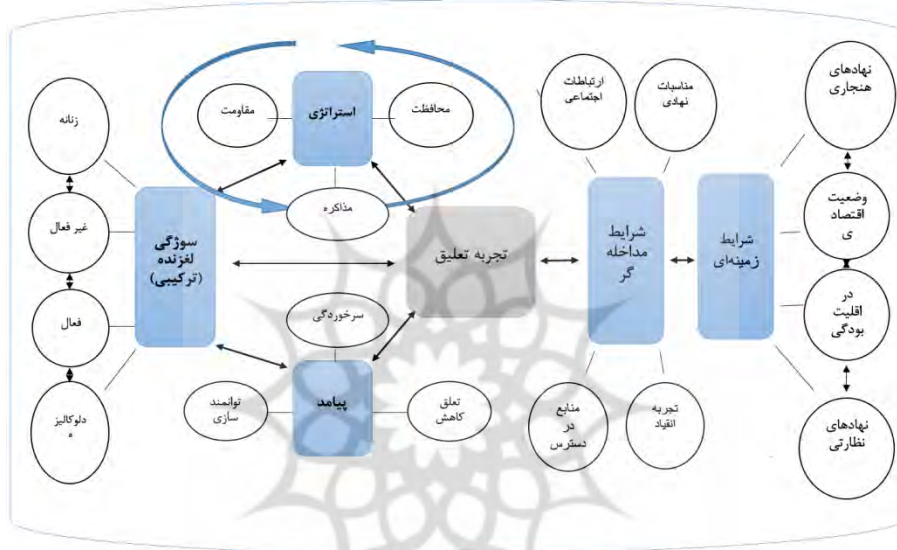
منظور از سوژگی دلوکالیزه^۱ ترکیب کردن عناصر هویتی و ساختاری از پیش موجود با درکی بازاندیشانه توسط زن کرد است. مبنای این سنخ از سوژگی، داشتن فهمی انسان‌محورانه و جنسیت آگاهانه از خود در جامعه است. فرد می‌تواند به صورتی بازتابی خود و تجارب خود را به مثابه‌ی عضوی از کل، در اینجا تمام زنان، تشخیص دهد. از خود فاصله گرفته و دیدگاهی انتقادی نسبت به آن داشته باشد. به بیان دیگر، اگر بخواهیم از مفاهیم نظریه‌گیدنز استفاده کنیم، در ساخت روایت خویش از تجربه‌های خود، توان ترکیب آگاهی‌گفتمانی و آگاهی عملی را داشته و در راستای آن گام‌های عملی و کنش‌های آگاهانه‌ای برداشته باشد. این نوع از سوژگی بازاندیشانه تر است و استراتژی مقاومت و یا مذاکره در آن نمود بیشتری از استراتژی محافظت دارد. زن کرد به‌طور آگاهانه برای مقابله با تکه‌تکه و بخش‌بخش شدن خود تلاش می‌کند. «توانایی به واسطه آموزش و محیط آکادمیک»، تجربه‌عاملیت و «حضور در اجتماع»، «قدرت سخنوری و بیان خواسته و در واقع به زبان آوردن» آن برای ارتباط با دیگری و «شخصی کردن معانی و مفاهیم» هویتی از ویژگی‌های این دسته از زنان کرد است. «رهایی انسان‌ها از چنگال فقر و جنگ»، «مبارزه برای رسیدن به هدف و پاپس‌نکشیدن» با وجود محدودیت‌هایی که جامعه ایجاد می‌کند و خدمت به انسان‌ها از جمله آرزوها و اهداف زنانی هستند که خود را و

۱. مفهوم سوژگی دلوکالیزه از اصطلاح دلوکالیزیشن در علم شیمی گرفته شده است. در شیمی کوانتومی، به الکترون‌های مداری مولکولی اطلاق می‌شود که روی چندین اتم مجاور که با یکدیگر پیوند دارند توزیع می‌شوند. این مفهوم با سوژگی جهانی شده تفاوت دارد و در نتیجه به عمد از آوردن مفهوم «فراملی» برای آن اجتناب شده است. برای بررسی بیشتر نگاه کنید به: (ChemistryCictio nary(Definition&fdeLoaatitatio n (chemicool.com

سوژگیشان را اینگونه تعریف کرده‌اند. این سوژگی یک سوژگی منحصر به فرد است از آن رو که توسط زنان کرد با پایگاه‌ها و طبقات اجتماعی متفاوت و با تجربه متفاوت از این شبکه روابط قدرت به تجربه درآمده است.

شکل ۲. فرایند سوژگی زنان کرد

Table 2. The subjectivity process of Kurdish women

بحث و نتیجه‌گیری

سوژگی همیشه امری ناتمام، تاریخی و بین‌الذهانی است و در ارتباط مستقیم با قدرت و مقاومت در برابر سلطه قرار دارد. سوژه فردی با قدرت بازاندیشی است و در تعامل با زمینه اجتماعی قادر به ساخت سوژگی خاص خود نیز هست. در این پژوهش با تأکید بر فرایند شکل‌گیری سوژگی بر تجربه تعلیق به عنوان پدیده محوری فهم از سوژگی زنان کرد پرداختیم. تمرکز بر این تجربه برای به دست آوردن بینش در جهت شناخت جنبه‌هایی از سوژگی پنهان و یا چگونگی پنهان ماندن و سپس سر از خاکستر بر کشیدن آن بسیار دارای اهمیت است. بر روی صحنه نمایش و تئاتر، افراد تماشاچی آشکارا متوجه هستند که میان شخصیت اصلی بازیگر و نقشی که در حال اجرای آن است فاصله وجود دارد و هیچ‌کدام انتظار ندارند که در پشت صحنه، بازیگران را دقیقاً مشابه با آن چیزی ببینند که بر روی

صحنه خلق و اجرا می‌کنند؛ در حالیکه پیش فرض زندگی واقعی این است که میان فرد و اعتقادات و کنش‌های وی فاصله‌ای وجود ندارد. مسئله اینجاست که در میان زنان کرد با توجه به فضای اجتماعی کلی حاکم بر جامعه ایرانی - آنگونه که در بخش مربوط به شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر بدان پرداختیم - و فهمی که زنان کرد از خود و جایگاهشان دارند، نوعی از تعلیق در حال تجربه کردن است که به نظر می‌رسد میان عمل و واقعیت تجربه شده با همدیگر، فاصله وجود دارد و حتی مرزهای مشخصی میان این دو توسط خود زنان کشیده شده است و میزان این فاصله نیز در حال افزایش است. باید به این نکته توجه نمود. یافته‌های این پژوهش نشان‌دهنده و دلالت‌کننده بر برجستگی اخلاقی یا غیر اخلاقی به کنش خاصی نیست. تجربه تعلیق را هم زنان دارای فهمی از زنانگی هژمونیک تجربه می‌کنند و هم زنان دارای زنانگی انتقادی و فهمی جنسیت آگاهانه. در واقع این تجربه مبنایی مثل برخی اصول اخلاقی ندارد. بلکه پدیده‌ای اجتماعی در جهت حفظ امنیت وجودی است. پیامد چنین تجربه‌ای از یک طرف، ایجاد حس ناامیدی، عدم اعتماد و حتی وحشت از دیگری و کاهش احساس تعلق اجتماعی و از طرف دیگر، امکان توانمندسازی و به گونه‌ای دیگر اندیشیدن است. از مجرای چنین تجربه تعلیقی است که ما شاهد شکل‌گیری طیفی از سوژگی زنانه، سوژگی درونی و غیرفعال، سوژگی فعال و بیرونی و سوژگی دلوکالیزه هستیم. با توجه به این نکته که قرار گرفتن زن کرد در فضاهای اجتماعی متفاوت و برهم کنش تقاطعی آنان، زمینه را برای نوعی سوژگی لغزنده و ترکیبی فراهم کرده است. سوژگی های ناشی شده از تجربه تعلیق، سوژگیهای لغزنده و ترکیبی است. این لغزندگی بر دو گونه است. اول لغزندگی میان مطیع بودن و پذیرش از یک طرف و مقاومت و طرد از طرف دیگر است که در آن طیفی از میزان عاملیت و اطاعت وجود دارد. همچنین لغزندگی میان منابع متفاوت هویتی چون مذهب، ناسیونالیسم و جنسیت نیز هست. این سوژگی امکان حرکت در بین پایگاهها و موقعیتهای اجتماعی متفاوت را برای افراد تسهیل کرده و همین امر، امکانهای مقاومت را در تقاطعی از محدودیت فراهم می‌کند.

اگرچه ممکن است تجربه تعلیق دارای پیامدهای خوشایندی در زمینه تعلق اجتماعی و امیدواری به تغییر نباشد، اما زنان همیشه مغلوب و مرعوب چنین زمینه‌ای نیستند و استراتژی مذاکره را به تناسب فهم خود و موقعیتی که در آن قرار گرفته به کار می‌گیرند. این تجربه برای زنان کرد دارای ویژگی توانمندساز هم بوده است. آنگونه که بالاخص در

مفهوم سوژگی دلوکالیزه نشان داده شد. تحلیل و فهم این سوژگی قرار گرفته در موقعیت اجتماعی خاصی که شرح داده شد، در نهایت در تعاملی دوطرفه می‌تواند دارای پیامدهایی در جهت جنسیت‌سازی/جنسیت‌زدایی زمینه اجتماعی باشد.

زمینه‌سازی فرآیندی است که به صورت اجتماعی ساخته و اجرا می‌شود. روابط قدرت نابرابر جنسیتی در متن زندگی و تجربه زیسته زنان انجام می‌شود و با تکرار خود، ساخته و باز ساخته می‌شود. افراد -در اینجا زنان کرد- با درگیر شدن در کنش‌های روزمره شان با انجام و اجرای جنسیت، در واقع مشغول به زمینه‌سازی نیز هستند. آنان نه به عنوان افرادی منفعل بلکه به صورت سوژه‌هایی فعال به تناسب موقعیت، بر زمینه‌های اجتماعی و نهادی خود تأثیر می‌گذارند و آن‌ها را تغییر می‌دهند.

تغییرات اجتماعی با خود به صورتی آگاهانه و ناآگاهانه تغییر در اعمال و باورها و فهم‌های افراد را به دنبال دارد. تغییرات اجتماعی در وضعیت زنان در نتیجه مواردی چون آموزش، اشتغال و رسیدن به استقلال و فراتر رفتن ارتباطات از سطح خانواده‌ها بالاخص با رواج شبکه‌های اجتماعی و فرصت‌هایی که ساختارهای متقاطع اجتماعی به زنان کرد عرضه می‌کنند، گاهی منجر به تغییراتی متناقض و یا ناآگاهانه و شناخته نشده می‌شوند که نحوه مواجهه با آنها نیاز به بازاندیشی در سنت، مناسبات سنتی و مسلط خواهد بود اگرچه موانع نهادی و ساختاری وجود خواهد داشت، اما هستند بسیاری از زنان که آگاهانه برای تحقق سوژگی و تغییر مفاهیم تلاش می‌کنند و برآیند و سنتز این پدیده‌ها، در نهایت لزوم بازنگری در باورها و ایجاد چهارچوب‌هایی کمتر نابرابر را نشان می‌دهند.

به عنوان پیشنهاد جهت انجام مطالعات بعدی، لازم است که همین موضوع به وسیله محققان دیگر با رویکردهای متفاوت و از زاویه دیدهای مختلف، جهت غنابخشی و درک و تحلیل عمیق‌تر موضوع مورد بررسی قرار گیرد. همچنین می‌توان با اتخاذ روشی مقایسه‌ای و تقاطعی، سوژگی زنان کرد و مردان کرد یا سوژگی زنان در مناطق مختلف کشور را با همدیگر مورد تحلیل عمیق قرار داد.

تشکر و سپاسگزاری

با ابراز احترام و سپاس از سرکار خانم دکتر سعیده امینی و اساتید عزیزی که از راهنمایی‌های ایشان بهره فراوان بردیم.

تعارض منافع

تعارض منافی وجود ندارد.

ORCID

Somayeh Rahmani

Aboutorab Talebi

Mohammadsaeed Zokaei

<https://orcid.org/0009-0005-8000-0768>

<http://orcid.org/0000-0001-8483-1247>

<https://orcid.org/0000-0001-7134-0801>

ضمائم

جدول ۱. ویژگی‌های دموگرافیک مصاحبه شونده‌گان

نام	سن	تحصیلات	شغل	وضعیت تاهل	فرزند	شهر	مصاحبه
۱							
۲	۳۸	کارشناسی	معلم	متاهل	۲ (۱ پسر و ۱ دختر)	سنندج	فردی- ۶ ساعت
۳	۴۰	کارشناسی	کارمند بخش صنعت	متاهل	۱ (پسر)	سنندج	فردی- ۳ ساعت
۴	۲۹	کارشناسی	کارمند بخش خصوصی	متاهل	-	سنندج	فردی- ۲ ساعت متمرکز- ۲ ساعت
۵	۳۵	کارشناسی	شغل آزاد	متاهل	-	سنقر	فردی- ۸ ساعت
۶	۳۹	سیکل	کارآموز	مجرد	-	سنندج	فردی ۳ ساعت متمرکز- ۲ ساعت
۷	۲۰	سیکل	خانه دار	متاهل	-	سنندج	متمرکز- ۲ ساعت
۸	۲۷	کارشناسی ارشد	شغل پاره وقت-	مجرد	-	مریوان	فردی- ۷ ساعت
۹	۳۶	دکتری	کارمند دولتی	متاهل	-	سنندج	فردی- ۸ ساعت
۱۰	۳۶	کارشناسی ارشد	تدریس پاره وقت	متاهل	۱ (دختر)	پاوه	فردی- ۶ ساعت
۱۱	۳۴	کارشناسی	کارمند بخش خصوصی	متاهل	۱ (پسر)	سنندج	فردی- ۵ ساعت
۱۲	۳۲	کارشناسی	کار پاره وقت (الان شاغل است)	مجرد	-	پاوه	فردی- ۴ ساعت متمرکز- ۲ ساعت
۱۳	۲۶	کارشناسی ارشد	شغل آزاد	مجرد	-	مریوان	فردی - ۵ ساعت
۱۴	۳۵	کاردانی	خانه دار (قبلا شاغل بوده)	متاهل	۱ (دختر)	مریوان	فردی- ۵ ساعت

تحلیل سوژگی زنان کرد، همنوایی یا مقاومت در متن زندگی اجتماعی؛ رحمانی و همکاران | ۱۶۱

15	پ - م	35	سیکل	شغل آزاد	متاهل	۱ (پسر)	سنندج	فردی - ۴ ساعت متمرکز - ۲ ساعت
16	س - ز	24	کارشناسی	آزاد - فعال مدنی	متاهل	-	سقز	فردی - ۵ ساعت
17	ن - م	31	ابتدایی	خانه دار	متاهل	۲ (پسر)	سنندج	متمرکز - ۲ ساعت
18	ش - م	54	راهنمایی	شغل آزاد	متاهل	۲ (۱ پسر و ۱ دختر)	نوسود	فردی - ۷ ساعت
19	م - ز	30	کارشناسی	شغل آزاد	متاهل	-	ارومیه	فردی - ۳ ساعت
20	م - ر	28	دیپلم	خانه دار	متاهل	۱ دختر	سلماس	فردی - ۲ ساعت
21	ک - م	53	کارشناسی ارشد	معلم	متاهل	۲ (۱ پسر و ۱ دختر)	مریوان	فردی - ۲ ساعت
22	ک - ف	40	کارشناسی ارشد	کارمند دولتی	متاهل	۲ دختر	بوکان	فردی - ۴ ساعت
23	ز - ن	35	کارشناسی	کارمند دولتی	مجرد	-	قروه	فردی - ۱ ساعت
24	پ - خ	39	کارشناسی ارشد	شغل آزاد	مجرد	-	مریوان	فردی - ۲ ساعت
25	ن - ب	41	کارشناسی	شغل آزاد	مجرد	-	سنندج	فردی - ۴ ساعت
26	ش - ب	42	کارشناسی	شغل آزاد - مهد	متاهل	۲ (۱ پسر و ۱ دختر)	مریوان	فردی - ۲/۵ ساعت
27	ا - س	33	کارشناسی	خانه دار	متاهل	۱ (پسر)	پاوه	متمرکز - ۲ ساعت
28	ن - س	38	کارشناسی ارشد	شغل آزاد - مترجم	مجرد	-	تهران	فردی - ۲ ساعت
29	ش - ل	31	کارشناسی	آزاد - فعال مدنی	متاهل	۱ پسر	تهران	فردی - ۲/۵ ساعت
30	ص - ک	43	کارشناسی	خانه دار	متاهل	۱ (پسر)	مریوان	فردی - ۵ ساعت
31	ز - ع	37	کارشناسی	ماما	متاهل	۲ (پسر)	سنندج	فردی - ۲ ساعت
32	ن - ق	35	کارشناسی ارشد	ماما	متاهل	۱ (پسر)	بانه	متمرکز - ۲ ساعت
33	م - م	33	ارشد	دانشجو	مجرد	-	بانه	متمرکز - ۲ ساعت
34	ز - س	31	کارشناسی	خانه دار	مجرد	-	مریوان	فردی - ۶ ساعت
35	ف - پ	50	کارشناسی	معلم	متاهل	۲ (پسر)	سنندج	فردی - ۳ ساعت متمرکز - ۲ ساعت
36	ن - ن	21	دیپلم	بیکار	مجرد	-	سنندج	فردی - ۳ ساعت
37	ن - س	41	دیپلم	خانکار	متاهل	-	سنندج	فردی - ۴ ساعت
38	ه - ب	34	دکتری	دانشجو	مجرد	-	بانه	فردی - ۴ ساعت
39	ز - م	36	کارشناسی ارشد	آزاد - فعال مدنی	متاهل	-	سنندج	فردی - ۳ ساعت
40	ز - ر	66	بی سواد	خانه دار	متاهل	۴ (۲ پسر و ۲ دختر)	مریوان	فردی - ۲ ساعت
41	ث - ق	68	بی سواد	خانه دار	متاهل	۸ (۳ پسر و ۵ دختر)	سنندج	فردی - ۲ ساعت
42	د - ه	64	دیپلم	شغل آزاد	مطلقه	۳ (۲ دختر و ۱ پسر)	سنندج	فردی - ۱ ساعت و نیم
43	س - س	33	ارشد	مدرس	متاهل	-	بانه	فردی - ۲ ساعت
44	س - م	28	کارشناسی ارشد	مربی ورزشی	مجرد	-	سنندج	فردی - ۲ ساعت

References

- Aghaei, A. & Karmi Qahi, M T. (2018). *Marital relations from the perspective of middle-class married women in Tehran in 1396-1397*. (In Persian). Tehran: Social Sciences (Allameh Tabatabai).
- Berger, M. (2009). *The Intersectional Approach: Transforming the Academy Through Race, Class, and Gender*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- Berger, P. & Luckman, T. (1995). *modernity pluralism and the crisis of meaning, the orientation of modern man*. Rans. By Tooze, J. Adam. Bertelsmann Foundation Pubs.
- Berger, P. Berger, B. & Kellner, H. (1973). *The Homeless Mind: Modernization and Consciousness*. N.Y. Penguin Random House
- Bonnewitz, P. (2011). *Lessons from the sociology of Pierre Bourdieu. Translated by Jahangir Jahangiri and Hassan Pourfir*. (In Persian). Tehran: Agah publication.
- Bourdieu, P. (2011). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Translated by Hasan Chavoshian. (In Persian). Tehran: Sales publication.
- Butler, J. (1988). *Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory*. Theatre Journal, Vol. 40, No. 4 (Dec., 1988); 519-531: Johns Hopkins University Press.
- Charmaz, K. (1995). *Grounded theory*. In Smith, J., Harré, R., Langenhove, L. (Eds.), *Rethinking methods in psychology*; 27-65. London: Sage
- Cohen I.K., Ferretti F., and McIntosh B. | Elliott C. (R. Editor) (2014) *Decomposing the misery index: A dynamic approach*, Cogent Economics & Finance, 2:1, DOI: 10.1080/23322039.2014.991089
- Craib, Ian (1999). *Modern social theory: from Parsons to Habermas*. Translated by Abbas Mokhbar. (In Persian). Tehran: Agah publication.
- Domingues, JM. (2014). *Sociological Theory And The Problem Of collective Subjectivity, With Special Reference To Marx, Parsons, Habermas And Giddens*. London School of Economics and Political Science Sociology Department University of London. Ph D Thesis.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1999). *The Consequences of modernity*. Translated by Mohsen Salasi. (In Persian). Tehran: Markaz Publishing.
- Hall, D.E (2004). *Subjectivity (The New Critical Idiom)*, New York: Routledge.
- Hasanpour, A. & Yazdakhasi, B. (2014). *The problematic of femininity; Representation of gender and construction of female moral stereotypes in Iranian cinema*. (In Persian). Tehran: Culture Studies -

- Communication, No. 32.
- Hooks, B. (1990). *Marginality as site of resistance*, MIT Press, New Museum of Contemporary Art; Cambridge, Mass New York, N.Y. Documentary sources in contemporary art.
- Luhmann, N. (1979). *Trust and Power*. Trans. by Howard Davis, John Raffan, Kathryn Rooney. Chichester: John Wiley.
- Mahmood S. (2005). *The Politics of Piety: Islamic Revival and the Feminist Subject*. Stanford: Stanford University Press.
- Maki, ch. (2019). *A study of effective factors on Kurdish women's mobilisation in "Rojava revolution" in the North of Syria (Rojava)*. The thesis for master's degree in Lund University. <https://www.lunduniversity.lu.se/search?tab=undefined&query=chnoor%20maki&page=1>
- Mansfield, N. (2000). *Subjectivity: Theories of the Self from Freud to Haraway*, NYU Press.
- Mohammadi, J. & Pashaei, L. (2021). *Kurdish women in public sphere: the contexts, features and activities of feminine civil organizations (Case study: Kurdistan)*. (In Persian). Tehran: Women in Development and Politics; 73: 379 - 403.
- Mokhtari, M. & Rajaei, M. S. (2015). *Representation of women in commercial advertisements of magazines as a platform for the formation of their identity*. (In Persian). Tehran: Culture Studies - Communication, 17(35).
- Moshirzadeh, H. (2008). *From movement to theory, the history of two centuries of feminism*. (In Persian). Tehran: Shirazeh Publishing.
- Pinar, W. F. (2009). *The worldliness of a cosmopolitan education*. New York, NY: Routledge.
- Qavidel Darestani, M. Rahmati, M. & Chavoshiyan, H. (2018). *Representation of Masculinity and Femininity on Iranian Television on IRIB TV2 Children's Programs*. (In Persian). Tehran: Women's Quarterly in Culture and Art (Women's Research); 11(1): 89-108.
- Shahriari, S. (2012). *Typology of Kurdish women from the perspective of their self-image*. (In Persian). Master's thesis in Sociology, Tehran: Allameh Tabatabai University.
- Simmel, G. (1950). *The Sociology of Georg Simmel*. Transl., ed. and intr. by K. H. Wolff. New York: Free Press.
- Smith, D. (1997). *From the Margins: Women's Standpoint as a Method of Inquiry in the Social Sciences*; Gender, Technology and Development ;1 (1): 113-35.
- Stones, R. (2000). *Key Sociological Thinkers*. Translated by Mehrdad Mirdamadi. (In Persian). Tehran: Markaz Publishing.
- Williamson, E.O. (2000) *The New Institutional Economics: Taking Stock*,

Looking Ahead. Journal of Economic Literature, 38(3): 595-613.
Zokaei, M. S. (2019). *The art of conducting qualitative research: from problem solving to writing*. (In Persian). Tehran:: Agah publication.

استناد به این مقاله: رحمانی، سمیه، طالبی، ابوتراب، ذکائی، محمدسعید. (۱۴۰۲). تحلیل سوژگی زنان کرد، همنوایی یا مقاومت در متن زندگی اجتماعی، فصلنامه علوم اجتماعی، ۳۰(۱۰۱)، ۱۲۵-۱۶۴. DOI: 10.22054/qjss.2024.74357.2656

Social sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License...